

YU ISSN 0351-2851

ACROCEPHALUS

LETNIK II
VOLUME II

ŠTEVILKA 8—9
NUMBER 8—9

SEPTEMBER 1981
SEPTEMBER 1981

ACROCEPHALUS

dvomesečno glasilo Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije
bimonthly journal of Bird watching and bird study association of Slovenia

naslov uredništva editorial address	Acrocephalus, Langusova 10 61000 Ljubljana, tel. 061 262017
urednik editor	Iztok Geister, Naklo 246 64202 Naklo, tel. 064 47170
uredniški svet editorial council	dr. Sergej Matvejev, dr. Andrej Župančič, Janez Gregori, Rado Smerdu, Božidar Magajna, Dare Šere, Ivo Božič, Izток Geister
oblikovalec designer	Iztok Geister
tehnično risanje technical drawing	Marija Lavrič
tipkanje typing	Lojzka Žvokelj
lektorja readers	Janko Kovačič (za slov. - for slov.) Irena Jurak (za angl. - for engl.)
tisk print	Andrej Košir, Žeškova 5, Kranj
cena price	100 din za številko

DRUŠTVO ZA OPAZOVANJE IN PROUČEVANJE PTIC SLOVENIJE BIRD WATCHING AND BIRD STUDY ASSOCIATION OF SLOVENIA

naslov address	Langusova 10, 61000 Ljubljana tel. 061 262017
predsednik president	Janez Gregori, Podkoren 72 64280 Kranjska gora
tajnik secretary	Božidar Magajna, Langusova 10, 61000 Ljubljana, tel. 061 262017
blagajnik treasurer	Dare Šere, Glinškova ploščad 12 61000 Ljubljana, tel. 061 348274
izvršni odbor executive board	Miha Adamič, Ivo Božič, Izток Geister, Janez Gregori, Peter Grošelj, Andrej Knavs, Božidar Magajna, Mišo Serajnik, Borut Štumberger, Dare Šere
letna članarina subscription rate	500 din za posameznike in najmanj 1000.- din za ustanove - člani prejmejo glasilo brezplačno

Usmerjeni ornitološki program Ornithological programme

Te teze so mišljene:

1. kot osnova za sofinanciranje slovenske ornitologije s strani Raziskovalne skupnosti Slovenije;
2. kot izhodišče za vključitev v mednarodno deljeno evropsko ornitologijo, predvsem z naslednjimi projekti:
 - a) evropski ornitološki atlas,
 - b) proučevanje vpliva Alp (in njihovega obrobja) na selitev ptic,
 - c) štetje vodnih ptic;
3. kot izhodišče za oblikovanje takšnega komunikacijskega sistema, ki bi v kar najhitrejšem možnem času in na ekonomsko optimalen način v formativnem in informativnem pogledu omogočal nadoknaditi zamujeno na področju vzgoje, izobraževanja, mentorstva in informiranosti;
4. ker se delovno področje selitvene problematike pokriva z osrednjo dejavnostjo kustodiata za ornitologijo pri PMS, lahko teze obenem služijo kot takšen znanstveni program te dejavnosti, ki selitveno tematiko osvetljuje kot ekološki in populacijski problem na ravni v evropski amaterski ornitologiji dogovorjene standardizacije;
5. kot dialog med strokovnjaki, javnostjo in javnimi občili v smislu popularizacije raziskovalnih izsledkov;
6. kot osnova za naravovarstvena prizadevanja na področju ornitologije.

Usmerjeni ornitološki program naj bi uresničevali:

1. Biološki inštitut "Jovan Hadži", SAZU,
2. Inštitut za biologijo univerze Edvarda Kardelja,
3. Prirodoslovni muzej Slovenije,
4. Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije.

Delovna področja:

1. SELITVENA PROBLEMATIKA

1. Zaznamovanje

A. Sedanje stanje in trend razvoja

a) Kvantitativni aspekt

S prehodom z lova z limanicami na lov z mrežami sredih 70-tih let se je število obročkanih primerkov petkratno povečalo. Trenutno le pomanjkanje obročkov zadržuje nadaljnje povečanje. Veča se tudi število obročkanih vrst in število sodelavcev. Kljub temu da se je sorazmerno povečanju števila obročkanih primerkov povečalo tudi število najdb, te najdbe ne morejo prispevati nič bistveno novega k poznavanju selitvenih poti in prezimovanja, ker so razdrobljene na preveliko število vrst.

b) Kvalitativni aspekt

Strokovna izobrazba in izkušnje obročkovalcev ne dohajajo nove tehnologije lova. Šepa poznavanje vrst, ki jih z limanicami nismo lovili. Najbolj nezadostno je poznavanje Sylviid, sestrskih in dvojniških vrst. Posledica tega je preferenca lova fringilid.

c) Prostorski aspekt

Zaznavno je hotenje, da se obročkovalska mreža razširi po vsej Sloveniji, da se v prihodnosti pokrijejo tudi tako imenovane bele lise, kar je opravičljivo le iz potreb ekstenzivnega lova. Intenzifikacija lova pa zahteva koncentracijo na nekaj izbranih lovniških točkah, to je stalnih loviščih. Pri tem naj bi imel ekspedicijski način lova le dopolnilni značaj.

B. Razvojne alternative

- a) nadaljnje neselektivno večanje števila obročkanih primerkov, preferenca fringilid;

- b) selektivni lov, redukcija obročkvalcev na poznavalce;
- c) izdelava lovnega programa, intenzivna izobrazba obročkvalcev, programu prilagojena selekcija vrst, določitev stalnih lovišč. Programov je lahko več (po možnosti komplementarnih), vendar je nujno prenehanje obročkanja v preteklosti najbolj obročkanih vrst (velika sinica, zelenec, lišček).

C. Program

Program akceptira razvojno alternativo C.

1. Ugotoviti razlike v sestavu vrst na preletu v Alpah, na Ljubljanskem barju in v Podravju (ter morda še kje).
2. Iz najdb ugotoviti preference selitvene smeri.
3. Ugotoviti različnost pojavljanja starostnih skupin, ločeno po spolih.
4. Letni in dnevni selitveni vzorec različnih starostnih skupin ločeno po spolih.
5. Letni in dnevni selitveni vzorec različnih populacij z uporabo standardiziranih meril: dolžina peresa, dolžina peruti, stadij mene, stadij pnevmatizacije.
6. Ugotoviti razlike pri izbiri počivališč in zadrževališč na posameznih lokalitetah.
7. Intraspecifične razlike v teži in v razvoju teže kontroliranih primerkov v počivališčih in zadrževališčih.

II. FAVNIŠTIKA

1. Atlas gnezdilk

A. Sedanje stanje in trend razvoja

Delo poteka bolj ali manj v skladu s predvideno dolgoročno dinamiko raziskovanja. V obdobju 1979-80 smo opazovali v 118 kvadrantih ali 47,2 % celotne opazovalne površine. V tem obdobju je 31 sodelavcev zbralo 5740 poročil o 186 vrstah.

Učinkovitost opazovanja presojamo a) po stopnji raziskanosti kvadranta, b) po stopnji gnezditvene zanesljivosti in c) po številu v kvadrantu odkritih vrst.

Ocena stopnje raziskanosti kvadranta je zdaj preveč odvisna od subjektivne presoje opazovalca. Predlagane stopnje raziskanosti (v optimalnem habitatu): "priložnostno": 25-40 vrst, "nepopolno": 50-70 vrst, "v celoti": nad 70-75 vrst.

Gnezditvena zanesljivost je v Sloveniji (6 % možnih, 59 % verjetnih in 55 % potrjenih gnezditov) v primerjavi s podatki iz Švice in Francije sorazmerno slaba. Neustrezno strukturo (preveč verjetnih gnezditov in premalo potrjenih) gre pripisati predvsem premajhnemu številu sodelavcev. Opazovanja so opravljena preveč "tranzitno", večidel so omejena na enodnevne ekskurzije. V "domaćih" kvadrantih, kjer se opazuje stalno, je bilo odkritih neprimerno več potrjenih gnezditov.

Tudi število v posameznem kvadrantu odkritih vrst zaostaja za številom vrst, ugotovljenih v Franciji in Švici. V 70 kvadrantih je odkritih manj kot 50 vrst in v 43 kvadrantih več kot 50 vrst.

B. Alternative

- a) poiskati za vsak kvadrant svojega, domicilnega opazovalca (problem izobrazbe);
- b) ekspedicijsko evidentiranje (finančni problem);
- c) kombinacija načina a) in b) optimalno rešuje oba problema.

C. Program

V bodoče naj bi delo na terenu potekalo po dveh poteh:

1. nadaljevala in poglobljala naj bi se opazovanja v domačem kvadrantu in
2. organizirali bomo raziskovalne ekskurzije v oddaljena področja oziroma kvadrante, kjer ni domačih opazovalcev. Za uresničitev prvega potrebujemo še veliko število sodelavcev, v idealnem primeru v vsakem kvadrantu

svojega opazovalca. Za uresničitev drugega pa so potrebna večja finančna sredstva. Po tem načrtu naj bi po pasovih, ki potekajo od zahoda proti vzhodu, v petih letih skartirali celotno ozemlje Slovenije, šesto leto (1985) pa je rezervirano za popravke in dopolnitve ter pripravo gradiva za tisk.

2. Subatlasi gnezdik

S tem imenom mislimo na kartiranja, ki so drobnejša od rastra 10x10 km: za regionalna kartiranja raster 5x5 km, za lokalna 1x1 km. Subatlasi so izrednega naravovarstvenega pomena.

3. Zimski atlas

S poskusnim kartiranjem prezimajočih in klateških vrst smo pričeli pozimi 1979/80 (v mesecih decembru in januarju). Letošnjo zimo 1980/81 smo nadaljevali, vendar še vedno le v eksperimentalnem obsegu.

4. Štetje vodnih ptic

Štetje vodnih ptic v zimskih mesecih (od oktobra do marca) je privlačna naloga za amatersko populacijo ornitologov, saj so takšna štetja izvedljiva prek vikenda. Naravovarstveno pa so izrednega pomena.

5. Ogrožene vrste

Da bi lahko pomagali neposredno ogroženim vrstam, je potrebno najprej ugotoviti njihovo gostoto in njihovo porazdelitev. Za ta namen je najprimernejša metoda kartiranja vseh prisotnih primerkov z navedbo njihovega spolnega statusa.

III. PUBLICISTIKA

1. Acrocephalus

Dvomesečno glasilo Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije je v prvem letu izhajanja izoblikovalo svoj pretežno favnistično usmerjen koncept. Krog sodelavcev je za zdaj preozek, lahko pa ga povečamo le z dobrim delovanjem informativne službe in strokovnim izobraževanjem društvenih članov. Uveljavljene rubrike: uvodnik, razprave, iz ornitologoške beležnice, redke vrste, paberki, skrivnostna fotografija, informacije in prikazi novih knjig.

2. Občasne izdaje

Ob zagotovljenih finančnih virih je mogoče izdajati monografije. Ena prvih naj bi bile Najdbe zaznamovanih ptic, 1926-1980.

IV. INDOK SLUŽBA

1. Knjižnica

Z izmenjavo glasila ACROCEPHALUS za inozemske revije in društvena glasila nastaja bibliotečni fond društva. Društvo pa mora nakupovati najpomembnejšo strokovno literaturo in celo spremljati razvoj ornitologije v svetu.

2. Razmnoževalne storitve

Na zahtevo vsakega člana mora društvo proti plačilu priskrbeti fotokopijo želenega besedila iz bibliotečnega fonda. V okviru financiranja društvene infrastrukture je potrebno proučiti možnost nabave fotokopirnega stroja.

3. Banka podatkov

Vse podatke iz zaznamovalnih in favnističnih programov je potrebno obdelovati in jih po potrebi posredovati društvenim članom in zunanjim uporabnikom. V sodelovanju s kustodiatom pri PMS je potrebno obdelati tudi tamkaj v obdobju 1926-1980 zbrane podatke.

Raziskovalni projekt: selitev ptic na ozemlju Slovenije
Research project: migration of birds in Slovenia

1. Raziskovalni projekt *Selitev ptic na ozemlju Slovenije* je sestavni del usmerjenega raziskovalnega programa slovenske ornitologije.
2. Letne raziskave bo izvajalo Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije v sodelovanju s Prirodoslovnim muzejem Slovenije.
3. Cilj raziskovanja je ugotoviti:
 - 1) prostorski potek selitve prek ozemlja Slovenije,
 - 2) časovni potek selitve na ozemlju Slovenije in
 - 3) ovrednotiti ekosistem selitve.

Ad 1)

- a) preveriti tezo, da je Slovenija križišče selitvenih poti,
- b) ugotoviti, ali poteka selitev (ločeno po populacijah, spolu in starosti) pri posameznih vrstah frontalno ali usmerjeno,
- c) ugotoviti, ali ne prihaja na ozemlju Slovenije do
 - a) spremembe selitvene smeri, b) delitve selitvene smeri severnih populacij in c) selitvenega razpotja naše populacije,
- d) ugotoviti, kako vplivajo a) Alpe in b) obrobje Panonske nižine na vprašanja pod točko b) in c),
- e) ugotoviti stalnost selitvenih poti in navezanost na stalna počivališča (v povezavi s točko 3),
- f) ugotoviti intenzivnost selitve prek našega ozemlja v odvisnosti od demografskih razmer (kratkoročna populacijska fluktuacija, srednje in dolgoročna populacijska dinamika).

Ad 2)

- a) ugotoviti natančen časovni potek spomladanske in jesenske selitve posameznih vrst (ločeno po populacijah, spolu in starosti) prek našega ozemlja,
- b) ugotoviti selitveni vzorec časovnega poteka selitve s frekvenco in meridiano, ločeno po populacijah, spolu in starosti,
- c) ugotoviti sinekologijo sočasnega pojavljanja različnih vrst (v povezavi s točko 3),
- d) ugotoviti vpliv gnezditvene uspešnosti in vremena na časovno pojavljanje posameznih populacij in vrst na našem ozemlju,
- f) ugotoviti dnevni ritem pojavljanja posameznih vrst v stalnih počivališčih (v povezavi s točko 3).

Ad 3)

- a) ugotoviti strukturo počivajočih selivk in njihovo prehrambeno konkurenčnost,
- b) ugotoviti razmerja v prehranjevalni verigi: rastline - nižje živali in žuželke - ptice selivke - plenilci ptic selivk,
- c) ugotoviti vpliv antropogenih in naravnih sprememb v počivališčih na strukturo in intenzivnost pojavljanja selivk,
- d) ugotoviti zvezo med počivanjem in a) meno perja, b) ustvarjanjem maščobnih zalog.

4. Program

Program naj bi nepretrgoma in sistematično izvajali najmanj 5 in največ 10 let. Daljše ko je časovno obdobje, manjši je vpliv kratkoročnih vremenskih in fluktuacijskih motenj. V daljšem obdobju tudi bolje spoznamo korekturne faktorje, s katerimi je mogoče izravnati napake, ki se same od sebe tudi dolgoročno ne odpravijo. Najmanj 2 leti pa sta potrebni za pripravo izvajanja raziskave.

Načrt dela:

- a) priprava

pomlad 1981: a) informativno obvestilo potencialnim sodelavcem
 b) informativni tečaj potencialnih sodelavcev
 c) intenzivni tečaj evidentiranih sodelavcev

jesen 1981: a) treniranje biometričnega popisovanja
 b) testiranje obrazcev
 c) zbiranje povratnih informacij

pomlad 1982: a) priprava stalnega lovišča na Barju

jesen 1982: a) pričetek sistematično organiziranega lova na stalnem lovišču na Barju dne 30.6. (1. dan 37. pentade) do 6.11. (zadnji dan 62. pentade)

pomlad 1983: a) priprava stalnih lovišč a) v Sečovljah in b) na Ptujskem polju

jesen 1983: a) pričetek sistematično organiziranega lova na teh dveh stalnih loviščih (od 30.6. - 6.11.)

Preverjanja od spomladi 1981 do jeseni 1982 naj bi dala odgovor na vprašanje, ali na gorskih prelazih zadošča ekspedicijski način lova ali pa bi tudi tu na enem izmed prelazov (npr. na Jezerskem) pripravili stalno lovišče.

b) metoda

Metodološko se projekt Selitev ptic na ozemlju Slovenije zgleduje po MRI - programu v sodelovanju ornitoloških postaj Radolfzell, Helgoland in Illmitz. Po tem programu se zgledujejo tudi nacionalni programi nekaterih drugih ornitoloških organizacij (npr. švicarski), s čemer bo omogočena primerjava odgovorov na zastavljena vprašanja na evropski ravni. S sodelovanjem alpskih dežel pa je možno v tem kontekstu odgovarjati tudi na vprašanja, specifična za alpski prostor.

Bistvo načrtnega lova po MRI programu sta standardizirano stalno lovišče in standardiziran sistematični popis.

a) Standardizirano lovišče predstavlja sklop nekaj 10 japonskih stoječih mrež, s katerimi upravlja posadka 3 mož (1 stalni sodelavec in 2 menjajoča se). Lovi oziroma kontrolira se le podnevi (od 5^h zjutraj do 22^h zvečer), vsako uro (le v dežju in v opoldanski vročini na pol ure). Lovi se le samodejno, brez pripomočkov in pogona.

b) Sistematični popis zajema popis vseh za presojo pojavljanja pomembnih okoliščin, biometričnih in golitvenih podatkov, teže ter podatek o stanju maščobnih zalog.

Obrazec vsebuje 41 kolon (v oklepaju je število kolon, ki jih potrebujemo za izpolnjevanje posameznega podatka): številka obročka (1-7), datum (8-13), ura ulova (14,15), vrstno ime (16,17), številka mreže (18,19), stran mreže, na kateri se je ptica ujela (21), (če je možno) spol (22) in starost (23), mena konturnih (24) in letalnih peres (25), dolžina peruti ali dolžina peresa (po dogovoru (26-28), razlika med najbolj zunanjim sekundarnim peresom in vrhom peruti (29-30), teža telesa (31-34), morebitno stopnjo zamaščenosti (35), pri trstnicah za določitev vrste vrednosti iz obrazca peruti (36-38); položaj zajede 2/I v razmerju do vrhov sekundarnih in primarnih peres) in razpon stopala (39-41). Zadnja kolona je namenjena kodi popisovalca.

Tako zbrani podatki se obdelujejo računalniško. Standardni programi za obdelavo podatkov o ulovu po dnevih, pentadah, spolu in starosti kakor tudi za izračunavanje srednjih vrednosti biometričnih podatkov po pentadah so dosegljivi na Inštitutu Maxa Plancka v Möggingenu.

c) dosedanja rezultati

Ko smo v PMS prešli na sodoben lov z mrežami, se je ulov letno silno povečal v primerjavi z ulovom v letih pred tem. Tako smo v letih 1975-1979 ujeli in zaznamovali povprečno 33.912 primerkov, največ v letu 1978, ko smo ujeli 36.859 primerkov, pripadajočih 138 vrstam.

Nekaj sodelavcev PMS že leta sistematično meri perut, zbira golitvene podatke in proučuje metodo ugotavljanja vrste pri trstnicah. Z namenom popularizacije metod popisovanja je bil izdan tudi priročnik za opazovanje in proučevanje ptic z naslovom Slovenske ptice.

V letošnjem letu pričakujemo tudi objavo nadaljnjih najdb v tujini in pri nas obročkanih ptic, ki bo dobrodošel kašipot pri vrednotenju bližnjih in lokalnih najdb, pomembnih za rekonstrukcijo selitvenih poti prek ozemlja Slovenije.

d) ocena smotrnosti predlagane dinamike

Struktura ulova, ko prevladujejo fringilide in predstavnice roku *Parus* nas sili v prestrukturiranje ulova. Dodatno nas k temu sili tudi ekonomičnost porabe obročkov. Neorganiziran in nenačrten lov ter nesistematično zbiranje podatkov vodijo slovensko ornitologijo pri proučevanju selitvene problematike v slepo ulico. S čakanjem na morebitne daljnje najdbe, ki k poznavanju selitvene problematike ne morejo prispevati ničesar bistveno novega, zapravljamo materialne in kadrovske potenciale. Da bi odpravili nepoznavanje "problematičnih" vrst, smo organizirali Društvo za opazovanje in proučevanje ptic in ena njegovih glavnih nalog je ravno izobraževanje amaterskih ornitologov. Finančno podporo iščemo pri Raziskovalni skupnosti Slovenije.

5. Pričakovani rezultati in njihova uporabnost

Raziskovanje naj bi odgovorilo predvsem na vprašanja vrednotenja ozemlja Slovenije glede množične jesenske in spomladanske selitve ptic. Pri tem ne gre le za izrabo zračnih koridorjev in konkurenčno rabo zračnega prostora s sredstvi letalskega prometa (kar bo lahko predmet nadaljnjih, iz te osnovne raziskave izvedenih študij), temveč predvsem za energetsko souporabo našega prostora, predvsem biotopov, ki služijo kot počivališča. S proučitvijo ekologije teh počivališč bo naravovarstvena služba dobila v roke uporaben vrednostni instrumentarij.

Dolgoročno spremljanje selitvene populacije nas lahko opozori na demografske spremembe, na upad ali porast proučevanih vrst, na spremembe ekološke in antropogene narave.

Končno gre pri tej raziskavi za proučevanje naravne dediščine, pojava, ki za večino ljudi ne predstavlja drugega kot simbol večnega ponavljanja v silueti lastovke, v resnici pa je to z ekološkimi razmerami na našem planetu soočen boj za obstanek milijarde živih bitij.

Skrivnostna fotografija Mystery photograph

MALA CIPA *Anthus pratensis*
MEADOW PIPIT *Anthus pratensis*

Ptica iz slikovne uganke v prejšnji številki je mala cipa. Za razliko od povsod pogoste drevesne cipe *Anthus trivialis*, nad drevesno mejo pogoste vriskarice *Anthus synoletta* in redke rjave cipe *Anthus campestris*, za malo cipo še vedno ne vemo ali gnezdi pri nas ali ne. Zamenjamo jo lahko z drevesno cipo (čeravno so drevesne cipe takrat, ko se pri nas pojavijo male, že v Afriki) in z rdečegrlo cipo *Anthus cervinus* v zimskem perju. Od drevesne jo ločimo po dolžini ostroge (mala: 10-13 mm, drevesna 7-9 mm), rdečegrlo cipa pa ima na mrđanji temno liso.

SKRIVNOSTNA FOTOGRAFIJA 8

4. Katera vrsta je to? (I.Božič). Rešitev prihodnjič.

MISTERY PHOTOGRAPH 8

4. What is this species? (I.Božič). Solution in the next issue.

Italijanski vrabec *Passer domesticus italiae* v Sloveniji Italian Sparrow *Passer domesticus italiae* in Slovenia

Peter Grošelj

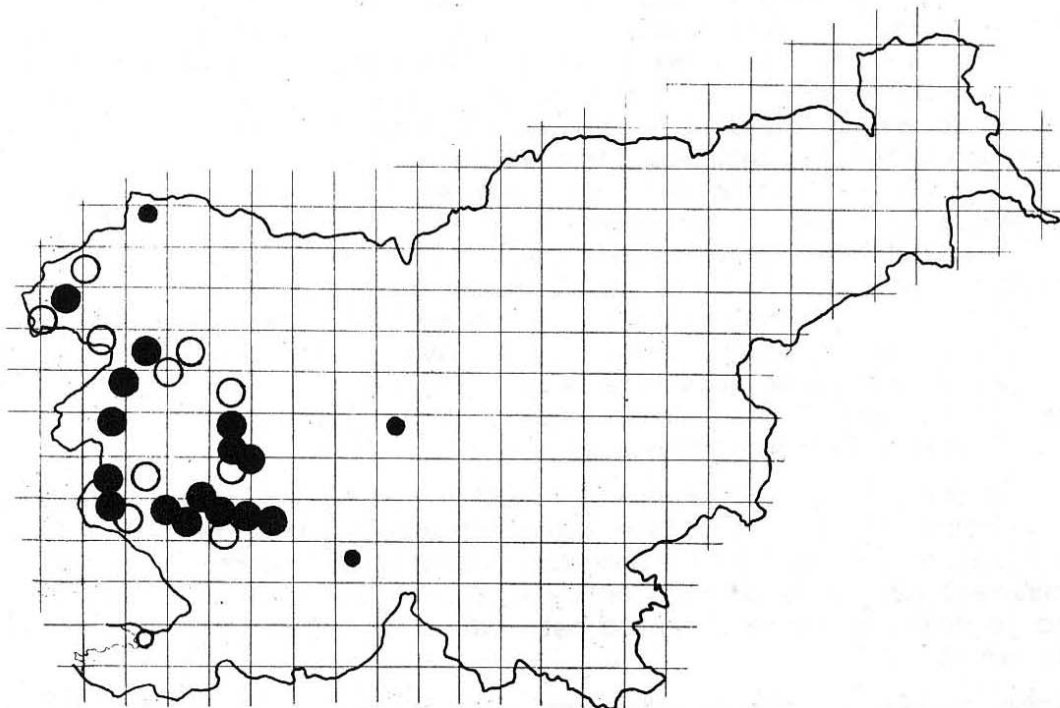
UDK 598.81(497.12) "*Passer domesticus italiae*"

1. SPLOŠNO

V Evropi poznamo naslednje vrste vrabcev: planinskega vrabca *Montifringilla nivalis*, skalnega vrabca *Petronia petronia* ter tri vrste pravih vrabcev *Passer*: domačega *P. domesticus*, travniškega *P. hispanioliensis* in poljskega vrabca *P. montanus*.

Planinski vrabec naseljuje najvišje vrhove Alp, Balkana, Apeninov in Pirenejev ter se kljub temu, da živi tudi pri nas, z njim redkeje srečamo. Morda na poletnih planinskih turah, medtem ko ga v dolini opazamo le izjemoma. Skalni vrabec, kot že ime pove, je ptica skalnatega sveta južne Evrope in v Sloveniji ne živi. Od pravih vrabcev sta pri nas splošno razširjena tako domači kot poljski vrabec. Travniki vrabec pa živi na Pirenejskem polotoku, Sardiniji, na Balkanu in na širšem področju severne Afrike. Prav na Balkanu je zadnja leta v veliki geografski ekspanziji.

Že prvi pogled na te tri vrste vrabcev kaže mnogo skupnih značilnosti, od morfoloških, anatomskih do ekoloških. Pri travniškem vrabcu, še posebno pa pri domačem vrabcu, so sistematiki že v preteklosti skušali določiti tudi geografske podvrste ali celo morebitne različne vrste domačega vrabca. Natančna opazovanja, primerjanja in meritve so sicer obstoj takih podvrst tudi potrdili, vendar samo na podlagi primerjave vseh naštetih parametrov, in še to predvsem pri osebkih moškega spola, medtem ko so si samice v marsičem bolj podobne. Najbolj očitno se razlikuje od navadnega domačega vrabca *P. d. domesticus* italijanska podvrsta

slika 1: razširjenost italijanskega vrabca *Passer domesticus italiae* v Sloveniji; ● ujeti primerki, ○ opazovani primerki; ● ujeti oziroma ○ opazovani primerki izven strnjenegega področja.

figure 1: distribution of Italian Sparrow *Passer domesticus italiae* in Slovenia; ● birds caught, ○ birds observed; ● birds caught or ○ observed outside the area of peak occurrence.

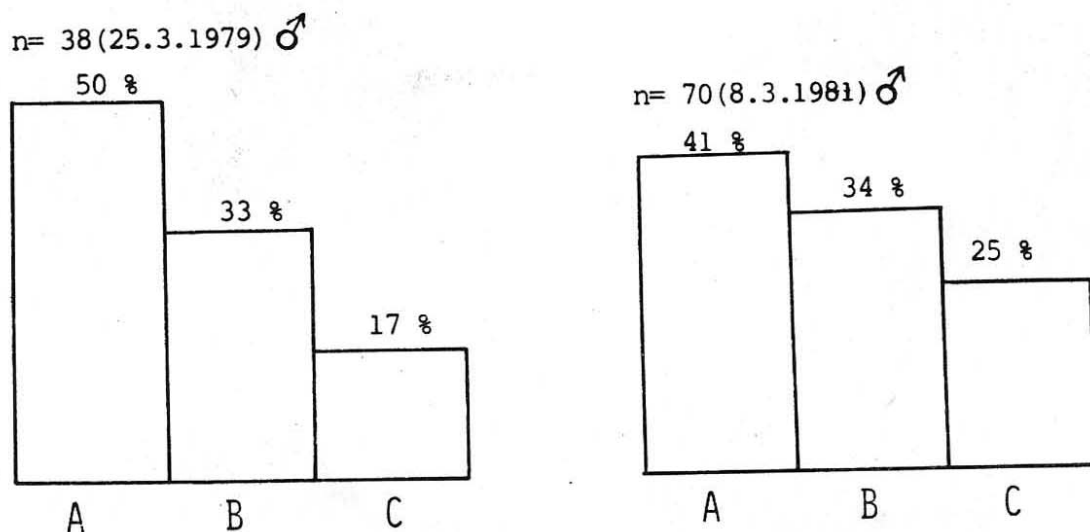
domačega vrabca *P.d. italiae*. Razen na celotnem Apeninskem polotoku, kjer zamenjuje navadnega vrabca, živi še na skrajnem jugovzhodnem delu Francije, na Kreti, pa tudi pri nas v Sloveniji na okmočju, ki meji na Italijo. Sistematsko bi ga uvrstili kot prehod med travniškim in domačim vrabcem.

2. OPIS

Kot je bilo že omenjeno, je determinacija možna samo pri samcih; razlike pri samicah so malenkostne ali celo neopazne. Glavna in največja razlika je v obarvanosti glave: domači vrabec ima gornjo stran glave od čela do temena sive barve z manjšo rjavo liso od očesa do tilnika. Pri italijanskem je celotna gornja stran glave enotne kostanjevo rjave barve, podobno kot pri poljskem vrabcu. Značilna majhna bela lisa za očesom je pri italijanskem podaljšana od očesa vse do korena kljuna. Črnina na grlu se podaljša naprej na prsi kot pri domačem, s tem da je obseg te črnine navadno večji in se razširi proti ramenom peruti. Črnina na posameznih peresih je značilne oblike polmeseca, v smeri proti peruti pa dobi ta črnina vzorec v obliki črke V, česar pri navadnem vrabcu ne zasledimo. Skoraj polovica ujetih italijanskih vrabcev je imela med črnim perjem na prsih rdečkasto rjave odtenke. Tudi te posebnosti pri navadnem vrabcu ne najdemo in jo verjetno pogojuje obarvanost glave. Trtica je včasih rahlo vzdolžno progasta. Na splošno lahko rečemo, da so italijanski vrabci "lepši", kontrastneje obarvani od navadnih. Izrazitejša je belina na licih, zato je tudi črno perje bolj poudarjeno. Seveda je zadnja ugotovitev zelo splošna, kajti razlike se pojavljajo od primerka do primerka v odvisnosti od starosti in letnega časa. Gornji opis se nanaša na ptice v pomladanskem in poletnem perju. Pri ugotavljanju italijanskih vrabcev jeseni in pozimi pa moramo upoštevati tudi značilno zimsko obarvanost perja. Prav na najznačilnejših delih telesa (glava, prsi) ima perje v zimskem času podaljšane sive rese, ki zakrivajo osnovno barvo perja. Ko se le-te pomladi obrabijo, dobi ptica povsem drug videz, ne da bi se zato golila. Iz lastnih izkušenj vem, da zato v zimskem času lahko z gotovostjo spoznamo, za katerega vrabca gre, edino z določitvijo v roki. Vrabcem je vsako pozorno opazovanje od blizu sumljivo in se umaknejo. Ker na našem ozemlju živita obe podvrsti (dominantna - navadna in italijanska) pride tudi do mešanja. Tako naletimo na primerke, ki jih po navedenih karakteristikah ne moremo uvrstiti ne k enim ne k drugim. Pri pregledovanju gradiva za ta sestavek sem večkrat naletel na izraz križanec (bastard, hibrid) za take primerke. Naj opozorim na terminološko neustreznost tega izraza, saj se je povsod po svetu uveljavila ta beseda za primerke, ki so rezultat križanja dveh različnih vrst; medtem ko uporabljamo izraz mešanec za primerke, ki so plod mešanja dveh različnih podvrst (ras, pasem). Ta dvojnost se je pri mešancih med obema podvrstama kazala v dveh oblikah obarvanosti gornjega dela glave: nekateri primerki so med sivimi peresi imeli enakomerno razporejena rjava peresa po celotni gornji strani glave, pri drugih pa se je sivina močno skrajšala in je segala samo še do sredine glave ali še manj. Trije taki primerki, ki sem jih ujel 5.4.1980 v Ajdovščini, so tudi v zbirki Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani.

Očitno je, da se obe podvrsti plodno parita tudi v naslednjih generacijah, zato lahko dobimo primerke, ki predstavljajo celoten prehod od italijanskih do navadnih vrabcev. H kateri podvrsti se bo podobnost nagnila pri potomcih v drugi in naslednjih generacijah, pa je odvisno od tega, kateri podvrsti bo pripadal drugi partner. Zato je vsako ugibanje o neplodnosti takih križancev (beri: mešancev) nesmiselno in odveč.

Da je morfološko vrabec pri nas na navedenem področju precej nestabilna vrsta, kažeta tudi dva primerka moškega spola, ki sta bila ujeta v Ajdovščini 25.3.79 in 5.4.80 in kažeta na značilnosti travniškega vrabca *P. hispanioliensis*: črno progast hrbet in vzdolžno progasti boki. Prav takega samca sem iz bližine opazoval na bencinski črpalki v Rožni dolini pri Novi Gorici dne 15.8.1980. Enega pa že dlje časa opažam prav sedaj, ko pripravljam gradivo za ta članek, v Spodnji Idriji (april, maj 1981). V Ajdovščini je bil 6.2.1977 ujet tudi križanec med poljskim in domačim vrabcem. Imel sem priložnost opazovati vrabce po mnogih

slika 2: taksonomska struktura v Ajdovščini ujetih vrabcev v razdobju dveh let; A = domači, B = mešanci, C = italijanski.

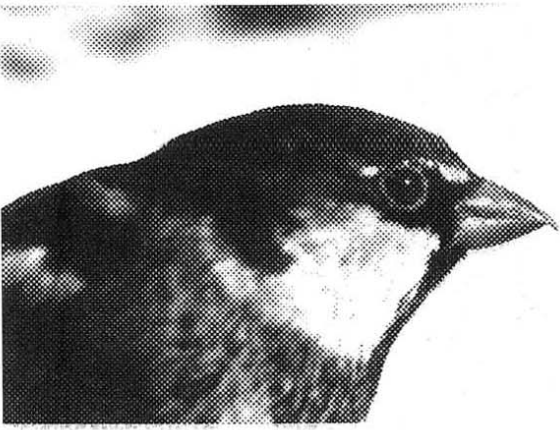
figure 2: taxonomic structure of male-sparrows caught in Ajdovščina over a period of two years; A = House Sparrows, B = hybrids, C = Italian Sparrows.

krajih severne Italije, videl pa sem tudi več ujetih živih primerkov, ki se niso v ničemer razlikovali od primerkov, ujetih pri nas, razen seveda zadnjih naštetih izjem.

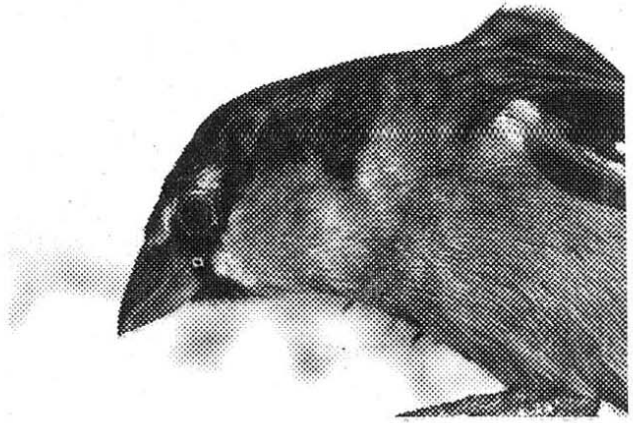
3. RAZŠIRJENOST

Pri ugotavljanju razširjenosti italijanskega vrabca v Sloveniji sem imel na razpolago zelo malo pisanih podatkov. Kljub povečani ornitološki dejavnosti, predvsem amaterski, v zadnjih letih pri nas, mi je predvsem manjkalo najnovejših konkretnih podatkov. To dejstvo si lahko razlagamo s skoraj popolnim nezanimanjem naših obročkovalcev za vrabce. Kot sem že omenil, pa nam samo opazovanje na terenu od daleč, kot so ga opravili nekateri ornitologi v zadnjih letih, v tem smislu ne zagotavlja odgovora na vprašanje o razširjenosti, še manj o taksonomski strukturi populacij v določenem kraju. Drug razlog, da je tako malo podatkov o italijanskem vrabcu iz obdobja med obema vojnama, je, da je bilo prav področje, na katerem se naseljuje, po prvi svetovni vojni priključeno k Italiji. Zaradi tega se srečujemo s podatki iz začetka tega stoletja, nekateri so celo s konca prejšnjega, potem pa naletimo po velikem časovnem preskoku na najnovejše podatke.

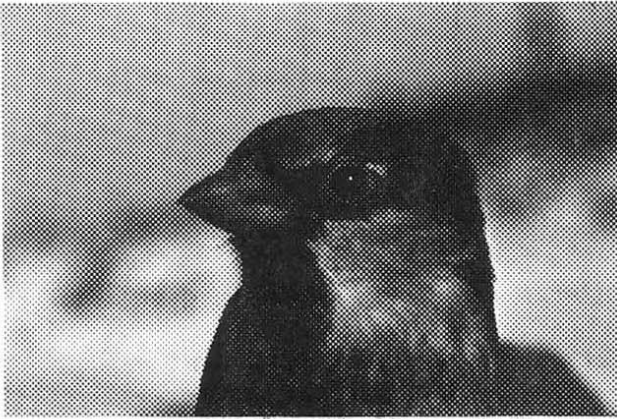
Sam sem se prvič srečal z italijanskim vrabcem, ko sem ga po naključju ujel 27.11.1976 v Spodnji Idriji. Kasnejši lov in opazovanja so pokazali, da ni tako izjemno redek, kot je sprva kazalo. Ko sem jih kasneje zaradi obročkanja in ugotavljanja razširjenosti lovil tudi drugod, se je izkazalo, da je najbolj pogost v notranjosti Primorske: v Vipavski dolini, dolini Soče vse do Bovca, dolini Idrijce in Bače, vključno s kraji, ki gravitirajo na to povodje. Širitev naprej v notranjost jim najbrž zapirajo gorski masivi Julijskih Alp z večjimi neurbaniziranimi področji. Isto velja tudi za območje Goljakov in Trnovskega gozda, ki se kaže kot bela lisa na sicer strnjjenem območju. Manj jasna je mejna linija razširjenosti prek Krasa. Po nekaterih podatkih, ki pa niso praktično potrjeni, se italijanska podvrsta pojavlja tudi na Koprskem. Na vsem navedenem območju

5. *Passer domesticus italiae*

6. *Passer domesticus italiae*, zimsko perje | winter plumage

7. *Passer domesticus domesticus*

8. *Passer hispaniolensis*

9. *Passer hispaniolensis*

10. *Passer montanus X P. domesticus*

11. *Passer montanus X P. domesticus*

12. *Passer domesticus X P. domesticus italiae*, zimsko perje | winter plumage

živi italijanski vrabec mešano z navadnim. Številčno je povsod v manjšini. Po nekaterih ugotovitvah je italijanski vrabec pri nas v geografski ekspanziji, o čemer pa imamo lahko tehtne pomisleke. V krajih, kjer so bili italijanski vrabci najštevilnejši, jih nekateri avtorji (Schiavuzzi 1883, 1884, 1885, 1887; Valle 1885; Giglioli 1886; Klaptocz 1911; Arrigoni degli Oddi 1929) navajajo že konec prejšnjega in v začetku tega stoletja in se stanje v primerjavi s sedanjim ni bistveno spremenilo kljub časovnemu razdobju skoraj 100 let. Zato tudi ne drži trditev, da je bil na (današnjem) ozemlju Jugoslavije ugotovljen šele leta 1974 (Matvejev). Številčni porast, ki ga sedaj dejansko ugotavljamo, je lahko samo časovno omejena oscilacija na obrobju njegovega areala, ki se dolgoročneje omeji v prejšnje geografske okvire. To domnevo lahko ovržemo ali potrdimo samo z daljšim intenzivnim opazovanjem oziroma ugotavljanjem italijanskih vrabcev v novih prebivališčih. Tudi sezonska migracija ni zanemarljiva, vendar so bili doslej v notranjosti Primorske ugotovljeni primerki v vseh letnih časih, enako je bila ugotovljena tudi gnezditvev. Izven navedenega strnjenegega območja so znani doslej trije kraji, kjer se je italijanski vrabec pojavil: Dolenje jezero pri Cerknici (Klaptocz 1911), Podkoren pri Kranjski gori (Gregori 1975) in Ljubljana (Bogataj, Dovič 1980).

4. POIMENOVANJE

Še nekaj besed o poimenovanju italijanskega vrabca. Razen že navedenega znanstvenega imena *Passer domesticus italiae* (Vieillot) ga v starejši literaturi najdemo pod imenom *Passer cisalpinus* (Temminck), pa tudi *Pyrgita cisalpina*, *Pyrgita itala*. Italijani ga imenujejo *Passera italiana*, Angleži *Italian Sparrow*, Nemci *Italiensperling*, Čehi *vrabec italsky*, Poljaki *wrobel podalpejski*, Madžari *Olasz vereb*, Rusi *italijanski vorobec*, Finci *Italianvarpunen*. V srbohrvaščini se imenuje *vrabec italijanski*. V slovenščini najdemo dve različni imeni: *laški vrabec* in *italijanski vrabec*, včasih tudi v obliki italijanska podvrsta domačega vrabca. Mislim, da je zadnje ime predolgo in prekomplicirano in je italijanski vrabec dovolj. Zakaj ne laški vrabec, sem nekoč že pisal. In nazadnje, če ga skoraj povsod po svetu imenujejo italijanski vrabec, zakaj ga ne bi tako tudi mi?

5. ZAKLJUČEK

Prav gotovo se nam s tako pestrostjo vrabcev pri nas ponuja edinstvena priložnost, da jih še bolje spoznamo. Mislim, da sta glavni vprašanji še vedno spremljanje geografske ekspanzije ter njena intenzivnost ali neintenzivnost in ugotavljanje taksonomske distribucije populacij v mešanih področjih. Upajmo, da pri iskanju podatkov o naših pticah ne bo treba v bodoče brskati po tuji literaturi.

SUMMARY

The paper reports about the occurrence of the Italian Sparrow (*Passer domesticus italiae*) in Slovenia. This is a subspecies of the Domestic Sparrow, which is found particularly in Italy. In the west of Slovenia, it is found with the Domestic Sparrow (*P.d. domesticus*). The main difference between the two is the colour of the upper part of the head, which is brown in the Italian Sparrow, whereas it is grey in the Domestic Sparrow. The taxonomy is very interesting also because in the whole area the two subspecies interbreed so that the specimens represent the whole spectrum from the Italian to the Domestic Sparrow. Data shows the geographic expansion of the Italian Sparrow in Slovenia. The data from the beginning of this century and from the end of the previous century shows that the Italian Sparrow was present in the west of Slovenia at that time. Nevertheless, a number of questions still remain open, for example the population dynamics and taxonomic relationships between the two subspecies, which should be one of the aims of future observation and research.

LITERATURA

- Bogataj, M. (1980): Italjanski vrabec, Iz ornitološke beležnice, *Acrocephalus* 1, št. 6, str. 100.
- Erjavec, F. (1937): Zbrano delo III. zvezek, DZS Ljubljana.
- Geister, I. (1977): Poznate sestrške vrste ptic? Moj mali svet, št. 3, str. 46.
- Geister, I. (1980): Slovenske ptice, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Geister, I., D. Šere (1977): Prispevek k poznavanju ornitofavne Sečoveljskih solin, *Varstvo narave* 10, str. 63.
- Gilliard, E. T.: Ptiči, Ilustrirana enciklopedija živali, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Gregori, J. (1976): Ornitološki izlet v Osp, *Proteus* 38, št. 7, str. 275.
- Gregori, J. (1977): Ekološki in favnistični pregled ptičev severovzhodne Slovenije, *Larus* XXIX-XXX, str. 33, Zagreb.
- Gregori, J. (1978): Prispevek k poznavanju ptičev Cerkniškega jezera in bližnje okolice, *Acta Carsiologica* 8, str. 301, Ljubljana.
- Gregori, J., I. Krečič (1979): Naši ptiči, DZS, Ljubljana.
- Heinzel, H., Fitter, R., J. Parslow (1977): Alle Vögel Europas, Nordafrikas un Mittleren Ostens, Paul Parey, Hamburg.
- Hubalek, Z. (1973): Der Italiensperling (*Passer domesticus italiae*) wurde in der S.R. Bosnien un Herzegovina gefunden, *Larus* XXV, str. 122, Zagreb.
- Izvestje Ornitološkega observatorija v Ljubljani 1926-1933, Ljubljana 1934.
- Klaptocz, A. (1911): Ornithologisches aus Nordalbanien, *Ornith. Jahrb.* 22, s. 46-51.
- Kleinschmidt O. (1952): Der Zauber von Brehms Tierleben, Die neue Brehm Bücherei, Leipzig.
- Krečič, I., F. Šušteršič (1963): Ptice Slovenije, DZS, Ljubljana.
- Matvejev, S. D. (1977): Pregled faune ptica Balkanskog poluostrva, str. 216-217, Beograd.
- Meise, W. (1936): Zur Systematik und Verbreitungsgeschichte der Haus- und Widensperling, *Passer domesticus* und *hispanoliensis*, *Journal für Ornithologie* 84, str. 631, Berlin.
- Oddi, d. A. (1929): *Ornithologia italiana*, str. 123-125, Milano.
- Peterson, R., Mountfort, G., P. A. D. Hollom (1976): Die Vögel Europas, Paul Parey, Hamburg.
- Schiavuzzi B.: Materiali per un avifauna del Litorale austro-ungarico; Estratto del Bolletino della Societa adriatica di scienze naturali in Trieste. Vo. IX, 1887.
- Schiavuzzi B.: Materiali per un avifauna del territorio di Triester fino a Molfancone e dell Istra; Estratto dal Bolletino della Societa adriatica di scienze naturali in Trieste, Vol. VII, fasc. 1, 1883.
- Spitzer, G., E. Kottek (1968): Erstnachweis des Italiensperlings (*Passer domesticus italiae*) für Istrien, *Egretta* 11, S. 59-60, Wien.
- Summers, Smith (1979): *Passer Species on Sardinia*, I1 Merrill 20.
- Svensson, L. (1975): Identification Guide to European Passerines, Naturhistoriska Riksmusset Stockholm.
- Valle, A. (1885): Note ornitologiche; Estratto dal Bolletino della Societa adriatica di scienze naturali in Trieste, Vol. IX.

**Razširjenost in pojavljanje čopastega ponirka *Podiceps cristatus*
v Slovenskih goricah in na Ptujskem polju**
**Distribution and phanology of Great Crested Grebe *Podiceps cristatus*
in the Slovenian Gorice and on the plain of Ptuj**

Borut Štumberger

UDK 598.81(497.12) "*Podiceps cristatus*"

1. UVOD

Od 18 vrst ponirkov jih Evropa pozna 5 (kot šesto vrsto bi lahko šteli severno-ameriškega ponirka *Podilymbus podiceps*, ki pa se skoraj vsako leto redno pojavi v Angliji (Heinzel, Fitter, Parslow 1972). V Sloveniji pa zagotovo gnezditata le dva. To sta mali ponirek *Podiceps ruficollis* in čopasti ponirek *Podiceps cristatus*. Gnezditav rdečevratnega *Podiceps griseigena* in črnovratnega ponirka *Podiceps nigrocollis* pri nas v Sloveniji še ni bila evidentirana, je pa zaradi geografske bližine njunega gnezditvenega območja možna.

Iz preteklosti nimamo nobenega zanesljivega podatka o gnezdenju čopastega ponirka pri nas. Gnezditve so bile bolj ali manj domnevane (mogoče celo ugotovljene?), vendar je žal vse ostalo le nekako v ustnem izročilu in v pogovorih med lovci in ribiči. Krečič in Šušteršič (1963), ki veljata za meritorna opazovalca povojnega obdobja štejeta čopastega ponirka za preletno ptico. Pač pa ga Matvejev in Vasić (1974) že štejeta za gnezdilko, čeprav ne navajata nobenega konkretnega vira. Če pa hočemo spoznati, zakaj se je ponirek ponovno naselil v Sloveniji, moramo upoštevati:

- čopasti ponirek je bil v začetku stoletja v Evropi še redek,
- da je takrat k uničenju vrste in krčenju gnezditvenega areala vplival pretiran lov ponirkov (damska modna peresa),
- da je vrsta zaradi zaščite ponovno zavzela stara gnezdišča in se številčno okrepila,
- da pa je k razširitvi prispevalo tudi večje število ribnikov in umetnih jezer.

To so v glavnem dejstva, ki so prispevala k temu, da je čopasti ponirek ponovno gnezdilec Slovenije. Sedaj pa si še oglejmo dejstva iz slovenskega zornega kota:

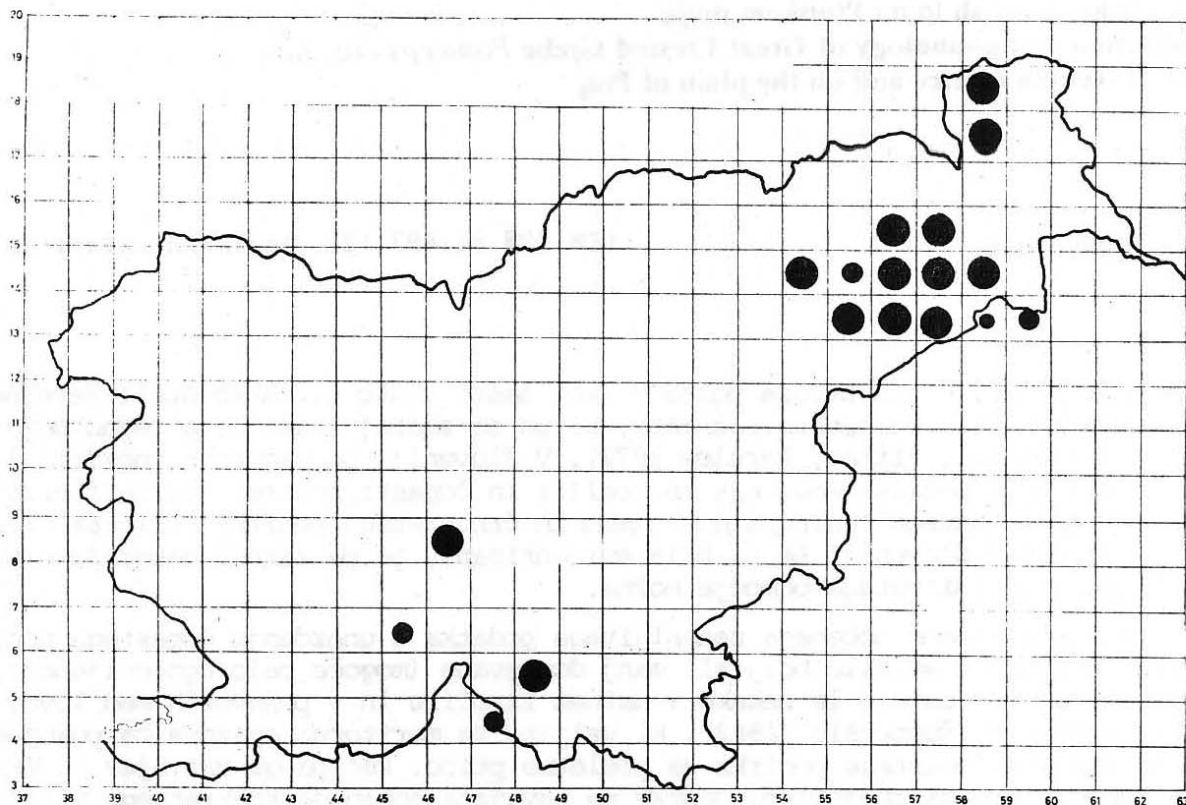
- čopastega ponirka še do nedavnega nismo šteli za gnezdilca Slovenije,
- naselil se je šele v zadnjih letih, za kar se moramo zahvaliti izgradnji številnih ribnikov in zadrževalnikov,
- stalež čopastega ponirka po opazovanjih raste! (velika populacijska nihanja so posledica praznjenja ribnikov, kajti že izpraznitev enega samega ribnika lahko populacijo zmanjša tako rekoč za polovico).

2. RAZŠIRJENOST

V Evropi poteka meja gnezditvene razširjenosti severno od Škotske, južne Norveške (kot gnezdilec ugotovljen le nekajkrat), srednje Švedske (tendenca širjenja gnezditvenega območja proti severu) in do 66° severne geografske širine na Finskem. Nato od Onješkega jezera do Molotova v severni Rusiji. Južna meja poteka od južne Španije in južne Francije, srednje Italije, Albanije, Bolgarije do južne Rusije. Gnezdi tudi na Britanskem otočju. Živi tudi na Siciliji (redok), Sardiniji, Korziki in nekoč je živel tudi na Cipru. Gnezdi tudi na severu Maroka, redkeje pa tudi v delti Nila (Egipt). Vzhodna meja v Aziji poteka ob obalah Rumunega in Japonskega morja. Severna meja poteka v zahodni Sibiriji približno pri 58° in v vzhodni Aziji pri 45° severne geografske širine. Južna meja poteka od Izraela, Iraka, Irana, Afganistana, Kašmira, Tibeta vse do severne Kitajske (Glutz, Bauer, Bezzel 1966).

V nekaterih deželah srednje Evrope je stanje takole:

Na Danskem je čopasti ponirek splošno razširjen gnezdilec na jezerih, kanalih, ribnikih in drugih vodovjih.

slika 1: razširjenost čopastega ponirka *Podiceps cristatus* v Sloveniji; nahajališča v kvadrantih: ● 11 ● 2 ● 1, skupaj 14.

figure 1: distribution of Great Crested Grebe *Podiceps cristatus* in Slovenia; recoveries in quadrants: ● 11, ● 2, ● 1, total 14.

V Belgiji se je v zadnjih letih ponirek številčno opomogel zaradi boljšega varstva (ne več kot 40 parov).

Čopasti ponirek je v Nemčiji številen in splošno razširjen.

V Avstriji gnezdi samo v nekaterih pokrajinah.

Na Češkoslovaškem je čopasti ponirek splošno razširjen in pogost gnezdilec od nižin pa do nadmorske višine 600 m.

Kakor v vseh evropskih deželah je tudi v Sloveniji čopasti ponirek najbolj pogost in razširjen na primernih ribnikih in pa redkeje na velikih akumulacijskih jezerih. Na velikih umetnih jezerih je redak predvsem zato, ker nima možnosti za gnezdenje, čeprav mu je "miza" bogato pogrnjena. Znana gnezdišča čopastega ponirka do leta 1980:

- ribnik Podvinci pri Ptujju	3 pari
- ribnik pod Senarsko	15 parov
- ribnik Komarnik	12 parov
- ribnik J od Lenarta	1 par
- ak. jezero Markovci	2 para
- ribnik pod Igom	1 par

Skupno je v letu 1980 v Sloveniji gnezdilo ca. 34 parov ponirkov.

Dejstvo, da čopastega ponirka v nekaterih zanj primernih biotopih (mnogih še nismo raziskali) nismo našli, gre pripisovati predvsem majhnemu številu sodelavcev OA. Vendar njegovo gnezditvev upravičeno domnevamo še v nekaterih zanj "potencialnih" biotopih, kot so:

- akumulacijsko jezero Ormož
- ribniki v Račah pri Mariboru
- zajemalnik Požeg v Pragerskem (v letu 1981 najdena 4 gnezda in okrog 7 parov ponirkov)

- še drugod na Štajerskem
- na primernih ribnikih v Prekmurju
- še drugod v Sloveniji (v letu 1981 na Rudniškem jezeru v Kočevju in na Cerkniškem jezeru).

Čopastega ponirka pa smo kot rednega in potrjenega gnezdilca v Sloveniji našli šele v zadnjih 2-3 letih. To je posledica sistematičnega raziskovanja in delovanja v okviru OA Slovenije. Sam sem prvo gnezdo našel že leta 1978 na ribniku Komarnik. Na ribniku se je takrat zadrževalo najmanj 5 gnezdečih parov čopastega ponirka. Naslednje leto smo v okviru OA načrtno kartirali naše gnezdilke. Ponirka smo našli v 4 kvadrantih. Razmeroma majhno število kvadrantov, v katerih je bil čopasti ponirek odkrit, gre pripisovati že prej omenjenemu majhnemu številu opazovalcev.

V letu 1980 smo naredili nadaljnji korak - bolj sistematično sem se posvetil ribnikom v Slovenskih goricah. Tudi rezultat ni izostal. Ponirka kot nedvomnega gnezdilca smo našli v 7 kvadrantih, leta 1981 pa že v 14 kvadrantih (slika 1). V letu 1981 pa sem našel novo gnezdišče čopastega ponirka v zajemalniku Požeg pri Pragerskem. Na njem se zadržuje najmanj 7 parov ponirkov.

3. NASELITVENA GOSTOTA

Točnejši podatki so znani le iz Švice.

Najmanjša površina, na kateri čopasti ponirek še gnezdi, je Der Kleine Moossee (velik 0,9 ha) in Uffikon Weiher (velik 1,5 ha). Oba sta zasedena le občasno. V času gnezdenja, junija 1975, se je na švicarskih vodah zadrževalo okroglo 13000 čopastih ponirkov. Skoraj 1/3 od teh pa odpade na Neuburgersee. Najvišjo gostoto pa čopasti ponirek doseže na majhnih jezerih. Najbolj naseljen je Der Grosse Moossee z 69 primerki na 32 ha in pa Das Häftli s 162 primerki na 70 ha. Na večjih jezerih gnezdi čopasti ponirek v velikih kolonijah, ki štejejo tudi čez 100 gnezd. Tako na primer kar 149 gnezd na površini 1,2 ha na Neuburgersee (Schifferli, Groudet, Winkler 1980). Položaj v Sloveniji lahko strnemo v naslednje točke:

- 1) Pri nas v Sloveniji po dosedanjih opažanjih ne moremo govoriti o kolonijah čopastega ponirka.
- 2) Naselitvena gostota pri nas je odvisna predvsem od prehranjevalne zmožnosti ribnika.
- 3) Gostota ponirkov je odvisna tudi od obraščenosti ribnika (možnost gnezdenja!).
- 4) Gostota je odvisna tudi od same strukture ribnika (mislim predvsem na globino ribnika in pa seveda velikost).

Največja gostota pri nas je nedvomno na ribniku Komarnik. Ribnik je močno obraščen, sorazmerno globok in v mirnem gozdnem zaledju. To je omogočilo, da je na površini 28 ha gnezdilo 24 primerkov (12 parov) ali 1 par na 2,34 ha.

Veliko uganko predstavlja ribnik pod Senarsko, ki je zelo velik, razmeroma globok, vendar skoraj nič obrastel. Na ribniku se je v času gnezdenja držalo 30 primerkov ponirkov na površini 50 ha oziroma 1 par na 3,32 ha.

Drugi ribnik južno od Lenarta je prav tako velik kot pod Senarsko, vendar sem na tem ribniku opazil samo 1 par čopastega ponirka s speljanimi mladiči. Ribnik je celo bolj obraščen kot prejšnji. Torej se postavlja vprašanje, zakaj je na ribniku, ki nudi vsaj po videzu boljše življenjske pogoje, naseljen samo en par. Lep primer, ki pokaže, kako lahko ribnik s svojo globino vpliva na naselitveno gostoto, je v Podvincih. Zgornji del ribnika ni globlji od 0,5 m in na njem je gnezdil samo 1 par čopastih ponirkov. Spodnji del pa je nekoliko globlji (do 1 m in več). Tukaj pa sta gnezdila 2 para ponirkov. Torej je 6 primerkov prebivalo na 16 ha vodne površine ali 1 primerka na 2,5 ha (1 par pa na 5 ha vodne površine).

Samo dva para na velikem akumulacijskem jezeru Markovci (20 km²) pripisujem temu, da jezero ne nudi praktično nobenih možnosti za gnezdenje. Čopasti ponirek je tukaj gnezdil verjetno na podrtih drevesih ali štorih, kajti opazil sem le para s speljanimi mladiči.

Poglavje lahko sklenemo z ugotovitvami:

- 1) Na nekaterih ribnikih pri nas je gostota ponirkov zelo visoka, kar seveda omogočajo ugodni pogoji (močna obraščenost, vzgoja rib).
- 2) V Sloveniji je za naselitveno gostoto dejansko pomembnejši prehranjevalni aspekt kakor pa sama obraščenost ribnika (kako si bi sicer drugače razlagali veliko gostoto ponirkov na ribniku pod Senarsko).
- 3) Nekateri ribniki pri nas kljub minimalni obraščenosti še vedno nudijo dovolj možnosti za gnezdenje.

4. BIOTOP

Njegov biotop so stoječe vode, ki so vsaj delno obrasle s trstam, rogozom ali ločkom. V prvi vrsti se torej naseljuje predvsem na kopenskih jezerih in večjih ribnikih. Redko, in sicer v boju za obstanek z rdečevratim ponirkom *Podiceps griseigena*, pa tudi manjše ribnike in pa mirne odseke rek, kolikor niso preveč obraščeni z vodno vegetacijo. Najmanjša vodna površina, na kateri čopasti ponirek še gnezdi, je v povprečju okoli 10 ha, mestoma pa tudi dosti manjša. V Angliji vedno gnezdi na 1,5 do 2,5 ha velikih površinah. V Švici redno gnezdi na 7,4 ha velikem Dittlingsee, priložnostno pa celo na 0,9 ha velikem Der Kleine Moossee, ki pa je od Der Grosse Moossee oddaljen le 300 m. Gnezdi največkrat na 2-5 m globokih vodah, na globljih jezerih pa vedno v zalivih. Naseljuje se včasih tudi na plitvejših ribnikih (do 1 m). V Srednji Evropi je prebivalec sladkih voda, medtem ko gnezdi v Vzhodni tudi na slanih jezerih in izjemoma celo ob obali (Glutz, Bauer, Bezzel 1966).

V Sloveniji so njegov biotop ribniki, ki so vsaj mestoma poraščeni s primerno vegetacijo. Redkeje gnezdi na velikih akumulacijskih jezerih.

Še posebej rad gnezdi in si spleta gnezda na ribnikih, ki so nekoliko obraščeni z ločkom. Tako na primer je v Podvincih od 3 gnezd, kar dvakrat gnezdil v ločku, ki raste tu na omejeni površini. Nadaljnji lep primer je na ribniku Komarnik, kjer je čopasti ponirek v ločku gnezdil kar na osmih mestih. V dveh primerih pa tudi na odprti vodni površini. Na ribniku pod Senarsko gnezdi pogosto na odprti vodni površini. Tukaj gnezdi tudi na podrtih drevesnih krošnjah, ki štrlijo iz vode (prav tako v zajemalniku Požeg na Pragerskem, domnevno pa tudi na ak. jezeru Markovci).

Gnezdo v ribniku v Podvincih si je zgradil kar z dna ribnika in je bilo visoko približno 35 cm. Dvoje gnezd na ribniku Komarnik si je naredil na postavljenih štorih med lokvanji.

Reči moram tudi to, da pravega plavajočega gnezda nisem nikoli našel, temveč je imelo vedno kakšno podlago (mogoče plavajoča gnezda na ribniku pod Senarsko?). Zanimivo je tudi to, da pri nas kljub močni obraščenosti nekaterih ribnikov ne gnezdi med rogozom ali trstom kot pogostokrat drugod po Evropi.

V splošnem tudi za Slovenijo drži dejstvo, da čopasti ponirek ljubi predvsem ribnike z globino 2-5 m in se na njih naseljuje. Kot zanimivost bi omenil, da je na ribniku Podvinci gnezdil in prebival par ponirkov v delu ribnika, ki ni globlji od 0,5 m. Druga dva para sta naseljevala spodnji del ribnika, ki je že nekoliko globlji (1 m) in ima po sredini globlje, vendar ozko korito. Na zajemalniku Požeg na Pragerskem gnezdi kar na vrhovih opuščenih brazd, kjer so kopali glino, vendar je vodna površina nad vrhovi brazd. Kot sem že omenil, gnezdi tukaj še na vrhovih porezanih jelš, ki so v vodi.

Kot zanimivost bi omenil še to, da so vsi ti ribniki vsaj deloma obraščeni z gozdom.

5. GNEZDO

Pri nas je gnezdo največkrat grajeno iz zelenih rastlin, ki jih je ponirek našel v vodi. Dve gnezdi iz ribnika Podvinci sta bili grajeni pretežno iz vodnega oreščka. Eno gnezdo na ribniku pod Senarsko je imelo vgrajene celo pol metra velike vrbove veje, ki so bile še vedno zelene.

Gnezda pri nas so precej različno grajena. Nekatera praktično ne gledajo iz

vode, čeprav že ponirek vali (dograjuje gnezdo med valjenjem!). Druga so precej velik plato, ki štrli iz vode, visok celo kakih 10 cm. V splošnem pa moramo reči, da so gnezda presenetljivo nizka.

6. JAJCA

Jajca so podolgovata in največkrat na obeh koncih zašiljena. Spočetka so bela, vendar se jajčna lupina, kot pri vseh ponirkih, navzame barvil trohnečega gnezdnega materiala. Največkrat so rumenkasto, kavno rjavo ali rjasto rdeče obarvana (Glutz, Bauer, Bezzel 1966). Jajca v Podvincih so bila v enem gnezdu sivo bela s številnimi sivo rjavimi pikami. To gnezdo je bilo grajeno pretežno iz vodnega rastlinja. Jajca iz drugih dveh gnezd, ki so bila grajena iz vodnega oreščka, pa so bila bolj rjavkasta z rjavimi pikami. Omenil bi tudi to, da je venec pik postajal gostejši na topem koncu.

Čopasti ponirek izleže od 2 do 6, največkrat pa 4 jajca (gnezda s po 7-9 jajc izvirajo verjetno od dveh samic?). (Glutz, Bauer, Bezzel 1966).

Podatke o številu jajc sem zbral z velikimi težavami in zato razpolagam le z nekaj podatki.

Tako na primer smo imeli v gojitvenem ribniku Podvinci 1 aprilsko leglo s 3 jajci in 2 majski legli s 4 jajci. Na ribniku Komarnik smo imeli 6 majskih, 2 junijski in 1 julijsko leglo z neznanim številom jajc. Na ribniku pod Senarsko pa 3 junijske in 1 julijsko z neznanim številom jajc.

7. SELITEV IN PREZIMOVANJE V SLOVENIJI

Pri nas v Sloveniji ponirki prezimujejo le v manjšem številu, in to predvsem na večjih akumulacijskih jezerih in nezamrzlih ribnikih. Prezimujejo pa tudi ob obali. Pri prezimovanju na akumulacijskih jezerih gre predvsem za posameznike, ki pa so glede na prehranjevalno zmožnost jezer redki. Pozimi na akumulacijskih jezerskih Markovci in Ormož nikoli nisem opazoval več kot pet primerkov na celem jezeru. Ta ugotovitev se ujema tudi s prezimovanjem čopastega ponirka v srednji Evropi.

Prezimovanje na ribniku pa je pogojeno z dejstvom, ali bo ribnik zamrznil ali ne. V primeru zamrznitve se celotna tamkajšnja populacija odseli (1981). V milih zimah pa je čopasti ponirek na ribnikih prav pogost (prišleki ali tamkajšnja populacija?). Za ponirke, ki gnezdiijo pri nas, lahko rečemo:

- da se celotna populacija jeseni odseli in so pozimi opazovani primerki potemtakem prezimujoči prišleki ali pa
- del populacije ostane na ribnikih, kjer prezimujejo, če je zima mila, pri čemer je možno, da se našim ponirkom v času prezimovanja pridružijo še ponirki, ki pri nas ne gnezdiijo.

Če ribnik zamrzne, se tudi prezimujoči del populacije oziroma prezimujoči prišleki odselijo.

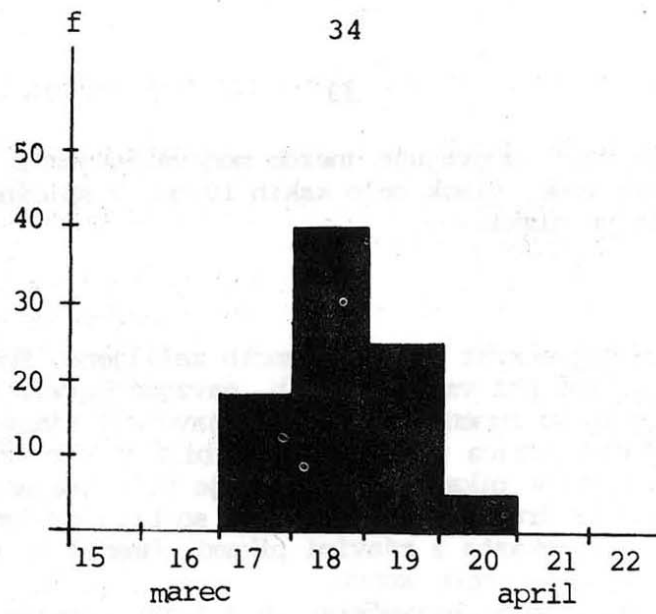
Pomladanski prelet je po mojih opazovanjih nekako bolj očiten kot pa jesenski, ki ga je težko kontrolirati. Res da je ponirek jeseni številnejši, vendar selitev poteka razvlečeno. Ponirek se seli posamično oziroma v manjših skupinah (Glutz, Bauer, Bezzel 1966).

Od leta 1979 sem bolj sistematično kontroliral pojavljanje ponirka v Markovcih pri zapornicah akumulacijskega jezera (slika 2). Ponirke sem sicer videval tudi pred datumi, upoštevanimi v grafikonih in po njih.

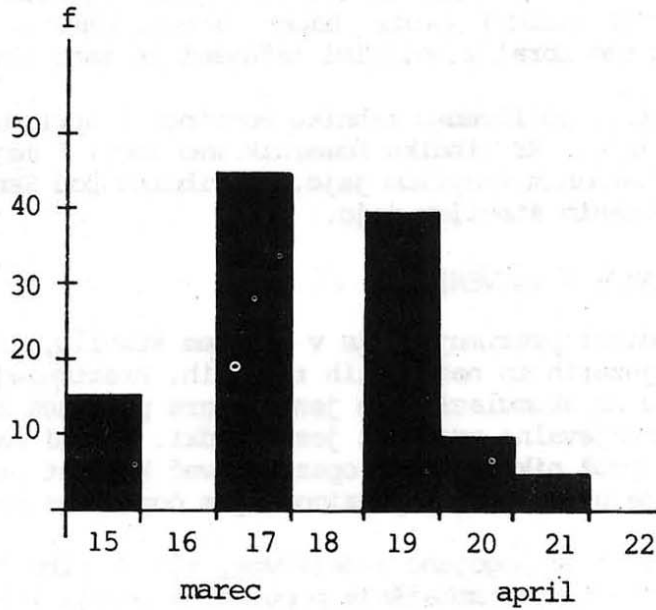
8. VARSTVO

Kljub temu da je stalež ponirkov v nenehnem porastu, so ptice na gnezdiščih ogrožene. Uničujemo jih na ribnikih, ki jih je potrebno "sanirati ali biološko obnoviti". Tako so leta 1980 izpraznili ribnik Podvinci na vrhuncu gnezditvene sezone, takrat, ko so vse ptice valile oziroma že vzgajale mladiče (Štumberger, 1980). Rezultat je bil pošasten. Uničene so bile takšne gnezditke, ki so gnezdile prvič v Sloveniji in celo prvič v Jugoslaviji. Kot že v mnogih primerih lovci

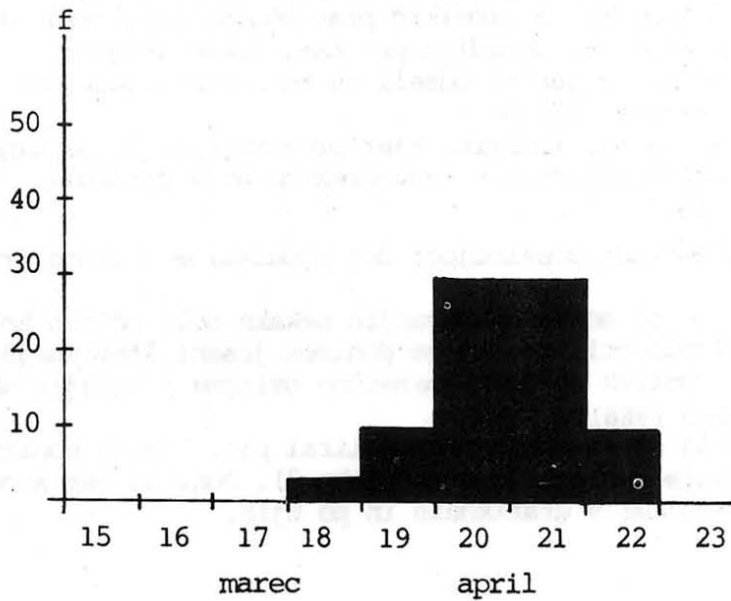
1979

1980

1981

slika 2: pojavljanje čopastega ponirka ob spomladanskem preletu na Ptujem akumulacijskem jezeru
figure 2: phanology of Great Crested Grebe during the spring passage on Ptuj lake

začuda niso posredovali. V letu 1981 so izpraznili tudi ribnik Komarnik.

Vedeti torej moramo:

- še vedno se praznijo ribniki sredi gnezditvenega obdobja, kar se seveda pri nas ne bi smelo dogajati,
- da so lovci in ribiči za varovanje narave še zdaleč premalo in da bi skupaj z njimi morala delovati ustrezna institucija,
- da kljub temu da je ponirek zaščiten, se pri nas še vedno srečujemo z nezakonitim odstrelom in celo namernim razdiranjem in uničevanjem zaleg ponirkov,
- da se na ribnikih in jezerih razvijata šport in turizem, gnezdeče ponirke pa motijo tudi posamezni radovedneži brez najmanjše kulture opazovanja,
- da na jezerih, ribnikih in zadrževalnikih nimamo nikakršnega posebnega naravovarstvenega režima, čeprav bi bilo to glede na teh vodah živečo ornitofavno nujno potrebno.

SUMMARY

The Great Crested Grebe began to nest regularly (again?) in the north-western part of Slovenia in the 70ies following the building of reservoirs and the restoration of ponds. The occurrence of nesting is increasing from year to year. The possibility of obtaining food seems to be greater importance than the vegetation of aquatic habitat. The greatest density was noted on the Senarsko pond, which completely lacks vegetation, where 16 pairs of birds are nesting in an area of about 50 ha.

The author observed the spring migration at the Ptuj lake dam. In 1979 the peak of the passage was at the end of March, in 1980 at the end of March and in the beginning of April, in 1981 only in the middle of April.

The paper also reports about aspects of environmental protection. The author points out that fishermen, who fish the ponds, empty them in the middle of the nesting period. The Great Crested Grebe, when nesting, endangers sport and tourism. It would be necessary to introduce severe safety measures for all these aquatic habitats if we want to keep the Great Crested Grebe on our waters.

LITERATURA

Glutz, N., Bauer, K., Bezzel, E. (1966): Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Bd.1, Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.

Henzel, H., Fitter, R., Parslow, J. (1972): The birds of Britain and Europe, Collins, London.

Krečič, I., F. Šušteršič (1963): Ptice Slovenije, DZS, Ljubljana.

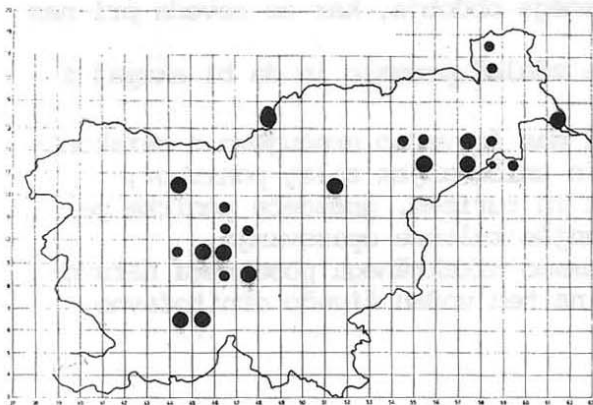
Matvejev, S., Vasić, V. (1973): Catalogus Faunae Jugoslaviae, IV/3 Aves, SAZU, Ljubljana.

Schifferli, A., Groudet, P., Winkler, R. (1980): Verbreitungsatlas der Brutvögel der Schweiz, Verlag Schweizerische Vogelwarte, Sempach.

Štumberger, B. (1980): Propad jajc in mladičev redkih gnezdil v gojitvenem ribniku Podvinci pri Ptuju, Acrocephalus 1, št.4, str. 62.

Borut Štumberger, 62282 Cirkulane 41

Gnezditev pribe *Vanellus vanellus* na Sorškem polju
Breeding of Lapwing *Vanellus vanellus* in the Sorško plain

slika 1: razširjenost pribe *Vanellus vanellus* v Sloveniji
 figure 1: distribution of Lapwing in Slovenia

14.15. gnezdo in mahovec pribe *Vanellus vanellus* (T.Trilar)
 14.15. nest and downy young of Lapwing (T.Trilar)

Na posestvu kmetijske zadruga na Sorškem polju se priba *Vanellus vanellus* stalno zadržuje na svojih pomladanskih preletih. Zadnje tri leta (1979-1981) pa je opažena tudi gnezditev na tem področju.

- 9.3.1981 so bile opazovane prve pribe.
 16.3.1981 sem opazoval jato 20 prib.
 19.3.1981 se je po preletu letala dvignila vsa jata. Ocenil sem, da šteje okrog 70 ptic.
 19.4.1981 sem naštel 13 parov. Po njihovem razburjanju sem sodil, da že gnezdijo, vendar nisem našel ne gnezda ne begavcev.
 30.4.1981 je Geister našel 2 gnezdi in obročkal 2 begavca.
 7.5.1981 sva skupaj z Geistrom našla dve novi gnezdi in obročkala 6 begavcev ter našla pred tednom dni obročkanega begavca.
 10.5.1981 sem našel novo gnezdo in obročkal 8 begavcev ter ujel pet že obročkanih begavcev.
 Kasneje opazovanje zaradi previsokega krompirja ni bilo mogoče.

Iz navedenih podatkov in opazovanj sklepam, da je bila gnezditev na tem področju uspešna in da je bilo izvaljenih 10 legel.

Vsa gnezda so bila na krompirišču in vedno ležijo na vrhu razora. Ptica izgrebe vdolbino v zemljo in jo izravna z nekaj šopi trave ali slame. Vsako leglo vsebuje 4 hruškasta jajca svetlo rjave barve s temno rjavimi lisami, ki so nekoliko gosteje posejane na topem koncu; velika so 48 mm x 34 mm. Jajca so vedno položena s konicami navznoter. V dveh leglih je bilo eno jajce uničeno, verjetno od naravnega plenilca.

Mladiči so rjavi s črnimi lisami. Imajo bel črno obrobljen ovratnik in zelo dolge in močne noge. Zanimivo je, da sem našel po tri, le redno po dva begavca skupaj in nikoli po štiri, kot bi se dalo sklepati po številu jajc v leglu. Mislim, da dejstvo, da ptica uspešno gnezditi na obdelanih površinah, daje upanje, da se bo vrsta uspešno prilagodila spremeni življenjskega prostora, ki jo povzroča agrarizacija.

Tomi Trilar, Škofjeloška 50, 64000 Kranj

Brškinica *Cisticola juncidis* gnezdi tudi v Dalmaciji
Fan-tailed Warbler *Cisticola juncidis* breeds also in Dalmatia

Od 24.8. do 6.9.1978 sem bil na letnem dopustu v Biogradu na moru in ob tej priliki sem večkrat lovil ptiče v trstju ob Vranskem jezeru. Že prvi dan, ko sem prišel na Vransko jezero, sem zaslišal značilno petje brškinke.

30.8. sem si vzel čas in načrtno začel pregledovati okoliš, kjer je občasno priletel pojoč samec. Končno sem opazil samico brškinke s polnim kljunom. Ker mi iz bližine ni uspelo najti gnezda, sem se povzpел na bližnji daljnovod, tako da sem imel lep pregled nad terenom. Kljub temu da sem videl, kam nosi hrano mladičem, mi je uspelo najti gnezdo šele po vztrajnem in podrobnem pregledu celotnega okoliša. Gnezdo je bilo 15 cm od tal v šopu trave. V gnezdu je bilo 6 mladičev, ki so bili stari približno 4 dni. 1.9. sem mladiče obročkal in uspel samico brškinke ob gnezdu tudi fotografirati. Ob tej priliki sem opazil v bližini 5 mladičev (prvega zaroda?), ki so se oglašali podobno kot pojoči samec.

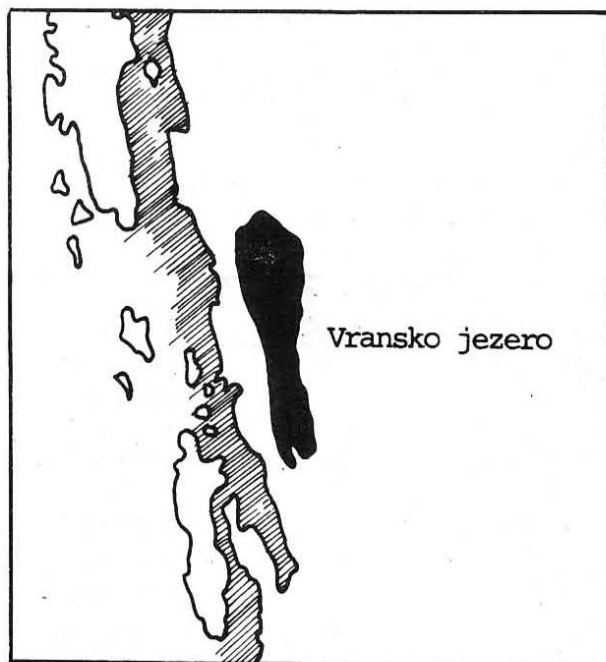
Ko sem zadovoljen odšel od gnezda, sem približno 300 m stran opazil samca brškinke z belim gradivom za gnezdo v kljunu. V letu je pel in pred seboj podil samico, da bi ji pokazal, kje je zanjo pripravil gnezdo. Kasneje je sam dograjeval gnezdo, tako da ga meni ni bilo težko najti. Vendar je bilo gnezdo še prazno. Ker sem vedel, kako pozno ima lahko brškinca gnezdo, sem zadnji dan dopusta 6.9.1978 prišel pogledat k gnezdu, kaj se je med tem spremenilo. Bil sem zelo vesel, ko sem v gnezdu zagledal belo jajce. Dopuščam možnost, da je pri obeh gnezdih sodeloval isti samec.

3.9. sem se mudil v Zatonu pri Zadru, kjer sem na manjšem zamočvirjenem travniku opazil primerek brškinke. Kasneje sem ugotovil, da gre verjetno za mladiča brškinke.

Leta 1979 kakor tudi leta 1980 sem bil na omenjenem območju in opazil obakrat po tri pojoče samce. Seveda je možno, da brškinca gnezdi še kje drugje ob jezeru, kar pa nisem raziskal. V letu 1979 in 1980 sem v trstju obakrat ujel po tri mlade brškinke. En primerek brškinke pa sem podaril Zavodu za ornitologijo v Zagrebu. Dare Šere, Glinškova ploščad 12, 61000 Ljubljana

16. brškinica *Cisticola juncidis* ob gnezdu
 16. Fan-tailed Warbler at nest (D.Šere)

slika 1: srednja Dalmacija-novo gnezditveno področje brškinke
 figure 1: middle Dalmatian-new breeding area of Fan-tailed Warbler

Pojavljanje sive podvrste vrbje listnice *Phylloscopus collybita* v Sloveniji
Occurrence of the grey race of Chiffchaff *Phylloscopus collybita* in Slovenia

- *P. c. collybita*
 P. c. abietinus
 P. c. collybita
 P. c. abietinus

slika 1: gnezditveno in prezimovalno področje nominatne *P. c. collybita* in sive *P. c. abietinus* podvrste vrbje listnice

figure 1: breeding and wintering area of *P. c. collybita* and *P. c. abietinus*

V Skandinaviji, na Poljskem, v Rusiji do Urala, Kavkaza in Elbrusa živi ena izmed podvrst vrbje listnice *Phylloscopus collybita abietinus*. Dolžina peruti je med 56 in 67 mm (Hartert 1910).

Ker se je z lovom na mreže in magnetofonske posnetke ptičjega petja občutno povečalo število obročkanih ptičev, sem imel priliko, da med večjim številom ujetih vrbjih listnic opazim primerke v sivi barvi. Ob tem sem tudi ugotovil, da se po oglašanju zelo razlikuje od tipične vrbje listnice *Phylloscopus collybita collybita*. Vsako leto sem bil pozoren pri lovu vrbjih listnic na "ta sivo", ali naj jo imenujem kar siva vrbja listnica. Primer, ki sem ga ujel 15.10.1975 v trstju med Škofljico in Igom pri Ljubljani, se nahaja v ornitološki zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije. S sodelavcem Dovičem sva ob Savi pri Stožicah od 8.10. - 12.10.1979 ujela in obročkala 288 vrbjih listnic in med njimi je bila samo ena omenjene podvrste *abietinus*.

Iz tabele je razvidno, da je siva vrbja listnica na preletu v oktobru in novembru, medtem ko primerki iz Primorja tam tudi prezimujejo. Pri tem moram dodati, da npr. v mesecu novembru prevladujejo tipične vrbje listnice, ne pa da je vsaka ujeta v novembru že podvrsta oziroma siva vrbja listnica. Vrbjo listnico sem ob Savi ujel še 22.11.1979, medtem ko so bile leta 1975, ko je bila lepa in topla jesen, opazovane še v mesecu decembru. V letu 1980 pa mi je prvič uspelo ujeti sivo vrbjo listnico tudi spomladi.

datum date	dolžina peruti wing length	kraj place	zbirka skin	spuščen released	obročkovelec ringer
25. 4. 1980	56	Stožice		X	Šere
8.10.1979		Ježica		X	Dovič
10.10.1975		Stožice		X	Šere
15.10.1975	56 ♀	Škofljica-Ig	X		Šere
30.10.1980	61	Jarše		X	Šere
2.11.1974	65	Stožice		X	Šere
2.11.1974	66	Stožice		X	Šere
3.11.1978		Tomačevo		X	Šere
29.11.1979	56	Sečovlje		X	Šere, Gračner
2.12.1978		Sečovlje		X	Šere, Gračner

slika 1: prikaz pojavljanja sive vrbje listnice (*Ph. collybita abietinus*) v Sloveniji

Iz knjige "Pregled faune ptica Balkanskega poluostrva" sem uspel dobiti samo en podatek za ostali del Jugoslavije, kjer avtor (Matvejev 1976) navaja en dokazni primerik omenjene podvrste z otoka Cresa z dne 18.11.1960.

Iz tega sestavka je razvidno, da omenjena siva vrbja listnica ni ravno redka v Sloveniji, zato je predvsem odvisno od samega obročkovalca, ali ima dovolj znanja in smisla za pravilno določitev podvrste.

LITERATURA

Hartert, E. (1910-1938): *Die Vögel der palaäarktischen Fauna, I, II, III, (IV. Steinbacher), Berlin.*

Matvejev, S. (1976): *Pregled faune ptica Balkanskega poluostrva I: Piciformes et Passeriformes, SANU, Posebno izdanje, Beograd.*

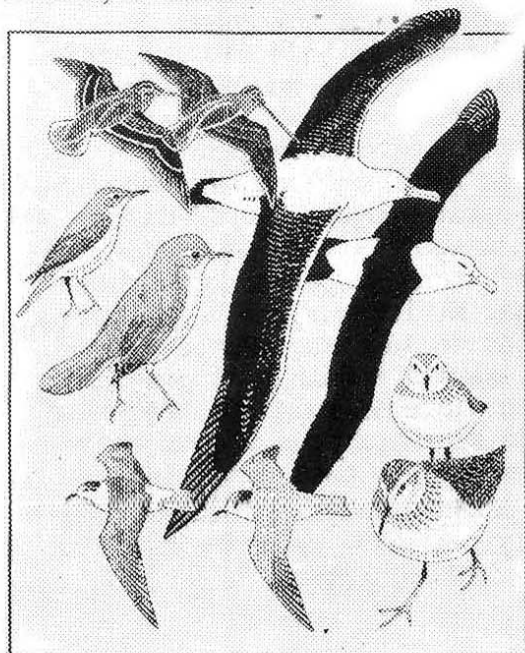
Svensson, L. (1975): *Identification Guide to European Passeriformes, Naturhistoriska Riksmuseet, Stockholm.*

Dare Šere, Glinškova ploščad 12
61000 Ljubljana

Frontiers of Bird Identification

A British Birds guide to some difficult species

Edited by J.T.R. Sharrock

Nove knjige New books

THE FRONTIERS OF BIRD IDENTIFICATION

Uredil: J.T.R. Sharrock

Macmillan Journals Ltd, 1980

Knjiga s poslovenjenim naslovom *Meje razpoznavanja ptic* je zbornik člankov, objavljenih v zelo popularnem angleškem ornitološkem mesečniku *BRITISH BIRDS* v letih 1960 do 1977. Na 272 straneh je objavljeno 29 člankov izpod peresa 15 avtorjev.

Do tuje strokovne literature imamo Slovenci (in najbrž ne samo mi) poseben pristop. Kaj hitro nas pritegne knjiga, ki priročno opremljena s tabelami in grafikoni, po možnosti tudi bogato ilustrirana, obravnava nam bolj ali manj znan strokovni problem. Na klasičen način pisana knjiga, kjer prevladuje besedilo, pa slej ko prej ustvarja vtis nedostopnosti, če ne celo dolgoveznosti. Verjamem, da velja rečeno le za tujo literaturo, kjer zaradi jezikovnih pregraj dajemo vizualni komunikaciji zaradi njene učinkovitosti prednost pred tekstualno komunikacijo.

Meje razpoznavanja ptic je takšna knjiga, ki spočetka vzbuja dvom in zaskrbljenost, ko jo prelistavamo, in nam kasneje ne pusti spati, ko jo beremo zares, saj nas očara s svojo pronicljivostjo in globokim poznavanjem problemov opazovanja. Čeprav so članke pisali različni avtorji, jim je znanstvena metoda skupna. Brez dolgoveznega opisovanja, iz katerega tenkočutne razlike med dvema vrstama ne morejo biti razvidne, se na moderen, primerjalen način lotevajo problemov razlikovanja dveh ali več težko razpoznavnih vrst, pri čemer, če je le mogoče, izhajajo iz vrste, ko jo dobro poznamo (oz. jo dobro poznajo angleški opazovalci).

Največkrat je problem obravnavan takole: velikost in pojava, perje, prebivališče in vedenje ter oglašanje. Sklepnim mislim, ki povzemajo bistvene ugotovitve, sledi še pripis, ki premošča časovno odmaknjenost nekaterih zapisov s tem, da doda najnovejšo zgodovino problema. Pri nekaterih za opazovalce skoraj nepoznanih vrstah so podani tudi podrobnejši taksonomski opisi v drobnem tisku, pa tudi

tabelarične preglednice. Posebno privlačnost dajejo zapisom tudi opozorila, s katero vrsto bi utegnili opisano vrsto zamenjati, čeprav ta možna vrsta v Evropi doslej še ni bila identificirana (npr. kozica vrste *stenura*). Seveda pa imajo vse obravnavane problematične vrste svoj protokol, svoj dogodek, opazoval jih je en sam opazovalec ali več (pri čemer so lahko po telefonu sodelovali tudi specialisti izza luže), "primer" je obravnaval tudi komite za redkosti (*Rarities Committee*), tako da se vse skupaj bere kot napeta kriminalna zgodba. Velika večina primerov obravnava prosto opazovanje (od daleč z daljnogledom ali teleskopom), vendar se nobena sklepna ugotovitev nikdar ne sklicuje na primer, ki bi bil v imenu dokončne sodbe ustreljen, po čemer sklepam, da opazovalci nikdar niso segli po puški in da je komite za redkosti vselej odločal le na osnovi zapisanih argumentov in fotografsko-filmskih materialnih dokazov. Večino člankov je sploh naročil omenjeni komite, da bi s popularizacijo problema pripomogel k njegovi razjasnitvi, saj so se ponavadi po objavi takšnega prispevka kmalu pojavila nova poročila.

V knjigi je obravnavanih kakih 100 vrst ptic, katerih večine slovenski opazovalci ne poznamo. Tudi njihova slovenska imena so v dobršni meri uganka, čeprav ne tabu. Poskušajmo povzeti sklepne ugotovitve o prepoznavanju vsaj nekaterih, tudi za nas zanimivih vrst. Nekatero za nas povsem nove probleme pa bomo kasneje obdelali v posebnih prispevkih.

Kakor je videti na prvi pogled, se, vsaj za poznavalce cip, neproblematično razlikovanje med rjavo *A.campestris* in ostrožno cipo *A.richardii* lahko v nekaterih primerih izkaže za nerešljiv problem. Odrasle (in prenovljene mladostne) rjave cipe se zlahka razlikujejo od ostrožne. Najboljši razpoznavni znak za rjavo so kontrastni, črno belo obarvani srednji krovci. V mladostnem perju, ki je nasploh temnejše, ta kontrast ne vzbuja pozornosti, tako kot je ne vzbuja pri ostrožni, sicer pa razen na oglašanje velja biti pozoren na postavo in vedenje, ki pri rjavi cipi spominjata na *pastirico*,

pri ostrožni pa na škrcjanca. Ne nazadnje je ptica, ki kaže lastnosti ene in druge vrste, lahko tudi tretja vrsta *A.godlewskii*, kar kaže na zamotanost in privlačnost problema.

Zanimivo vprašanje predstavlja poznavanje dveh listnic, ki se po rjavi barvi perja razlikujeta od ostalih listnic in bi ju utegnili celo zamenjati z enobarvnimi trstnicami. Po videzu in vedenju spominja rjava listnica *A.fuscatus* na kovačka, debelokljuna listnica *P.schwarzi* pa na penico (močan kljun in postavne noge). Oglašanje rjave je podobno oglašanju prepelice, debelokljune pa oglašanju malega muharja. Najbolj pa se med sabo razlikujeta po nadočesni marogi, ki je pri debelokljuni zelo izrazita.

Šele novejša odkritja so odkrila, da je možno prosto razlikovati med malim in pegastim martincem *A.hypoleucos* in *A.macuralia*, ki sta si po vedenju in videzu zelo podobna. Najizraziteje se razlikujeta po dolžini repa, kar presojamo po tem, kako daleč zložena perut pokriva rep: pegasti ima krajši rep. V zraku se razlikujeta predvsem po belini na letalnih peresih, ki pri malim martincu sega tudi na sekundarna peresa, pri pegastem pa ostaja omejena na primarna peresa.

Pač pa prosto razlikovanje med kratkoprstnim in dolgoprstnim plazavčkom *C.brachydactyla* in *C.familiaris* še vedno predstavlja nerešljiv problem. Dolžina kljuna in zadnjega kremplja sta za prosto določanje neuporabna. Razločevanje po barvi perja je možno le pri tipičnih primerkih, kratkoprsti je namreč bolj temen in bolj siv po hrbtu in bolj umazan po trebuhu in ima manj izrazito nadočesno marogo, vendar tudi ta razloček geografsko variira. Kot je znano, se njuno petje sicer dobro loči, dolgoprsti poje višje in dlje (frekvenca njegove kitice pade s sedmih na pet khz v treh sekundah) kot kratkoprsti, čigar kitica naraste v eni sekundi od pet do šest khz. Petje dolgo-prstega plezavčka spominja na preglasno petje rumenoglavega kraljička, medtem ko je petje kratkoprstega povsem svojsko. Težava pa je v tem, da oba delno posnemata petje drugega, za dolgoprstega pa je ugotovljeno, da zmore celo zapeti sorodnikovo kitico.

Tudi pri proučevanju v roki še vedno ni izrečena zadnja beseda. Še vedno se išče najboljša diskriminanta. Mead in Wallace zavračata Svenssonovo diskriminanto zadnji kremplj = $0,456 \times$ kljun in predlagata novo $0,14 \times$ kljun + 5,6. Če je kremplj daljši od diskriminante, imamo opraviti z dolgo-prstim plezavčkom, če je krajši pa s kratkoprstim. Kajpak je takšna diskriminanta uporabna le pri večjih serijah.

Razlikovanje med malo in močvirsko uharico *A. otus* in *A. flammeus* je v običajnih priročnikih omejeno na barvo oči, kar lahko ocenimo le od blizu, in na čopke, kar lahko opazujemo le pri čepeči ptici. Prepoznavanje v letu pa ti priročniki prepuščajo naši negotovosti. Pozornost moramo osredotočiti na spodnjo stran, držo peruti in rep. Mala uharica je spodaj enakomerno progasta, peruti drže pokonci v liniji s telesom, proge na repu so krivuljaste in manj izrazite kot pri močvirski uharici, ki ima proge v obliki puščice, peruti drži pokonci nekoliko naprej in je progasta le po prsah, medtem ko je trebuh bel.

V nasprotju s priročniškim napotkom, da moramo pri razlikovanju med kozico in čoketo *G. gallinago* in *G. media* biti pozorni na belino v repu, nas prispevek Wallaca, obogaten s kritičnimi pripombami mnogih evropskih strokovnjakov na njegov prejšnji poskus razreševanja tega problema, prepričljivo in s fotografijami prepriča v zanesljivost novega razpoznavnega znaka za čoketo: črnega pasu z belim zgornjim in spodnjim robom v sredini peruti. Spodnji rob predstavljajo beli vrhovi, sicer črnih primarnih in sekundarnih krovcev, zgornji rob pa vrhovi srednjih krovcev. Pri kozici je kontrast povsem neizrazit, ker krovci niso tako temni in nimajo toliko beline na konicah. Kajpak ostajajo v veljavi tudi ostali razpoznavni znaki, kot je progavost trebuha, dolžina kljuna, oblika glave in način vzleta. Mladostne čoketa se po belini repa ne razlikuje od kozic obeh starostnih razredov. V posebnem prispevku je obravnavana možnost zamenjave kozice z igličastorepo kozico *G. stenura*. Ta vrsta kozice na perutih nima belega robu (vrhovi primarnih peres), ima očitno manj beline na trebuhu in je brez "okenca" na spodnji strani peruti. Razlikuje se pa tudi po oglašanju. Ne bo odveč tudi

napotek, da pri vsaki ujeti kozici preštejmo repna peresa: kozica 12 do 18, stenura 24 do 28.

Nasprotno vtisu, ki ga vzgujajo splošni priročniki, predstavlja razlikovanje med malim in trstnim strnadom *E. pusilla* in *E. schoeniclus* v vseh stadijih, razen pri odraslem samcu v spomladanskem perju, resničen problem. Zlasti manjšega, slabo obarvanega trstnega strnada bi utegnili prepoznati za malega strnada. Temeljni razpoznavni znaki za malega strnada so: šiljast kljun, brezvraten videz in upognjen hrbet (čokata drža), pravokoten rep, kratke noge in podrsavajoča hoja, blede očesni obroči, lica lešnikove barve (v mladosti rumenkaste barve), temno rjavi mali krovci in klic, spominjajoč na dleska.

Razen po petju se kratkoprsti in mali škrcjanec *C. brachydyctilla* in *C. rufescens* prosto težko ločita. Petje kratkoprstege škrcjanca spominja na petje poljskega škrcjanca, njegovo oglašanje pa na oglašanje domačega vrabca ali bele pastirice, oglašanje malega škrcjanca pa na oglašanje laponskega ostrogleža. Najzanesljivejši razpoznavni znak je dolžina ščitnih (terciarnih) peres. Pri kratkoprstnem prekrivajo domala vso perut, saj izpod zložene peruti opazimo le enega ali dva vrhova primarnih peres, pri malem pa so ščitna peresa precej krajša, saj kar štiri primarna peresa ostajajo nepokrita.

Glede na to, da tudi pri nas vse pogosteje opažamo prosnika tudi v zimskih mesecih, je nedvomno zelo aktualen prispevek Robertsona o vzhodnih podvrstah prosnika *S. torquata*. Od 24 podvrst se jih šest pojavlja v Evropi. Avtor jih je razdelil v tri med seboj prosto in v roki razločljive razrede:

(1) *rubicola-hibernas*, (2) *maura-stejneri* in (3) *armenica-variegata*. Naj opozorimo na nekaj bistvenih značilnosti: ptice iz druge skupine imajo zelo markantno nadočesno magoro in so precej svetlejšje od naše domače podvrste *rubicola*, zato so bolj podobne repaljščici kot prosniku. Primerki iz prve skupine imajo trtico rdečkasto belo s črtami ali pegami, primerki iz druge skupine pa oranžno belo brez znamenj. Najzgovornejša pa so zunanja peresa, v prvi skupini črna (brez beline), pri mauri bela pri korenu, pri stejneri črna (brez beline), pri variegati bela (običajno več kot polovica, bel tudi zunanji rob) in pri armenici kot pri mauri ali variegati.

Redke vrste
Rare species

Črna štorcklja *Ciconia nigra*
Black Stork *Ciconia nigra*

27.3.1981 sem pri gradu Borlu opazil v zraku dva odrasla osebka črne štorcklje, ki sta letela v smeri proti severu. Leteli sta na višini 200 m, s približno 60 km/h, kar sem izmeril s pony expresom, ker sem se za njima peljal dobra dva kilometra. Prve bele štorcklje *Ciconia ciconia* pa sem opazil že tri dni prej (24.3.1981) in so na treh mestih že zasedle svoja stara gnezdišča.

Borut Štumberger, 62282 Cirkulane 41

Prilivka *Burhinus oedicnemus*
Stone Curlew *Burhinus oedicnemus*

11.4.1981 sva s kolegom F. Janžekovičem pod jezom akumulacijskega jezera v Markovcih opazovala prve se seleče navadne čigre *Sterna hirundo*. Nato sva nadaljevala pot po prodišču in splašila precej velikega rjavega ptiča z dvema belima vzdolžnima črtama prek peruti. Prilivka je že na razdalji 50 m zletela in pristala kakih 200 m dlje. Nato se je nekajkrat potuhnila in tekla prek prodišča dalje. To igro je ponavljala vse do sončnega zatona, nato sva jo izgubila izpred oči. Poznejše večkratno preverjanje ni dalo pozitivnih rezultatov, čeprav ji Drava s svojimi velikimi prodišči nudi obilo možnosti tako za gnezditev kakor za počitek na preletu.

Borut Štumberger, 62282 Cirkulane 41

Kostanjevka *Aythya nyroca*
Ferruginous Duck *Aythya nyroca*

Na poti med Kidričevim in Pragerskim sem dne 18.4.1981 opazil v stari zapuščeni gramoznici par kostanjevke. Kasneje sem jo tu opazoval še enkrat, vendar mi gnezda ni uspelo najti. Ista slika se je ponovila tudi v gramoznici pri Spuhlji, ko sem par kostanjevke opazil šele 30.4.1981, čeprav sem gramoznico redno kontroliral. Gnezda mi tudi tukaj ni uspelo najti. Biotop je v obeh gramoznicah enak. Obe sta močno poraščeni z vrbovjem in močvirnim rastlinjem, kar je tudi omogočilo njihovo naselitev, saj je znano, da kostanjevka potrebuje močno obraščene vodne biotope. Borut Štumberger, 62282 Cirkulane 41

Ribji orel *Pandion haliaëtus*
Osprey *Pandion haliaëtus*

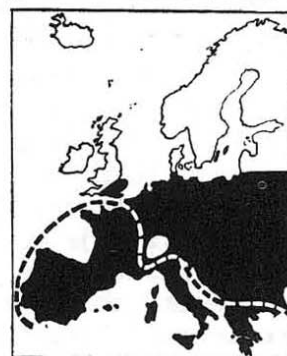
Od 25.4. do 10.5.1981 sem nad Šmartinskim jezerom opazoval tri primerke ribjega orla *Pandion haliaëtus*. To šele pred nekaj leti nastalo jezero v obsegu 22-24 km leži 5 km oddaljeno od Celja. Orli so lovili tako, da so dolgo krožili nad vodo, kadar pa se je kateri odločil za napad, se je vsakič dvignil z ribo v krempljih.

Zvonko Lončarevič, 63000 Celje, Ul. Frankolovskih žrtev 13

Rdečenoga postovka *Falco vespertinus*
Red-footed Falcon *Falco vespertinus*

15.5.1981 sem opazoval na preletu med Radovljico in Lescami na robu hrastovega gozda približno 50 rdečenogih postovk, ki so posedale po tleh in po vrhovih dreves.

Andrej Knavs, Kladezna 3, 61000 Ljubljana

Mali galeb *Larus minutus*
Little Gull *Larus minutus*

11.6.1981 sem se odpravil obročkat galebe in čigre na akumulacijsko jezero pri Ptujju. Na otoku, kjer so v prejšnjih letih množično gnezдили galebi in čigre, nisem našel ne mladičev in ne jajc, po čemer sklepam, da je bila kolonija izropana. Ko sem se s čolnom vračal z otoka, sem pred sabo zagledal neobarvanega malega galeba, ki je mirno lovil tik nad vodno površino. Kmalu nato se mu je pridružil še drug primerek, s katerim sta družno lovila. Dodal bi, da je mali galeb tukaj reden preletnik, tako spomladi kot jeseni, vendar ni nikoli številen. Nikoli nisem namreč opazoval več kot 27 primerkov. Borut Štumberger, 62282 Cirkulane 41

Črnogrli ponirek *Podiceps nigricollis*
Black-necked Grebe *Podiceps nigricollis*

18.4.1981 sem z nasipa akumulacijskega jezera pri Markovcih opazil dva primerka črnogrlega ponirka v svatovskem oblaku. Ves čas opazovanja sta plavala skupaj in se tu in tam potopila. Povedati moram pa to, da sem črnogrlega ponirka opazoval prvič na jezeru in da sem na preletu letos prvič opazil rumeno pastirico *Motacilla flava*. Borut Štumberger, 62282 Cirkulane 41

Mali muhar *Ficedula parva*
Red-breasted Flycatcher *Ficedula parva*

17.5.1981 sem v Stražišču pri Kranju opazil na hrastu majhno "taščico". Ko sem se ji približal, je vzdignila rep in odletela na bližnji hrast. Na repu se je lepo videl črno-beli vzorec; takoj sem spoznal malega muharja. Nekaj časa je obletaval konce vej in z gosenco v kljunu odletel. Sledil sem mu še kakih sto metrov, potem pa je izginil v smreki. Kasneje ga kljub opazovanju nisem več videl. Tomi Trilar, Škofjeloška 50, 64000 Kranj

Črnoglavi muhar *Ficedula hypoleuca*
Pied Flycatcher *Ficedula hypoleuca*

2.6.1973 sem na visokogorskem barju Šijec na Pokljuki (1200 m) opazil na vrhu rušja sedeti samca črnoglavega muharja. Glede na datum opazovanja, biotop in da v sosednji Avstriji že gnezdi, dopuščam možnost, da bi črnoglavi muhar lahko gnezdil na Pokljuki. Dare Šere, 61000 Ljubljana, Glinškova ploščad 12

Tamariskova trstnica *Acrocephalus melanopogon*
Moustached Warbler *Acrocephalus melanopogon*

30.7.1981 je ornitološka ekipa v sestavi I. Geister, B. Magajna, B. Štumberger in D. Šere lovila in obročkala ptiče ob zaraščenem rojavu Drave pri Ormožu. Med večjim številom ujetih trstnic, se je ujel tudi mladič tamariskove trstnice. Glede na datum in biotop je vrsta pravgotovo gnezdilka omenjenega predela. Kasnejše raziskave tega predela v zvezi z ornitološkim atlasom Slovenije, bodo pokazale razširjenost te vrste v tem delu Slovenije.

Dare Šere, 61000 Ljubljana, Glinškova ploščad 12

Iz ornitološke beležnice
From ornithological notebook

BELA ŠTORKLJA *Ciconia ciconia* **WHITE STORK**

21.5.1981 sem zjutraj okrog 6.45 opazil na Sorškem polju ob glavni cesti Kranj-Ljubljana približno kilometer pred Jeprco dve beli štorclji *Ciconia ciconia*, ki sta se pasli na travniku nekaj deset metrov narazen. - Popoldne okrog 14. ure ptic na omenjenem kraju ni bilo več videti.

Štorclji sta se tako daleč v severozahodni Sloveniji ustavili bržkone med preletom proti severnejšim evropskim deželam, manj verjetno pa je, da sta nameravali gnezditi kje v bližini. *Jurij Kurillo, 64000 Kranj, Vrečkova 5*

SREBRNI GALEB *Larus argentatus* **HERRING GULL**

29.6.1981 sem na Dravi pri Bukovcih pri Ptujju opazoval srebrnega galeba v poletnem perju. Galeb je sicer tukaj stalen gost, vendar sem poletno obarvan osebek tukaj prvič opazoval. Neobarvani (spolno nezreli) osebki pa se tukaj zadržujejo vse leto. Najštevilnejši so proti koncu poletja. Avgusta 1981 sem jih opazoval pri Ptujju v jati z natanko 45 pticami. Povedati moram še to, da srebrnega galeba še nikoli nisem opazoval na akumulacijskem jezeru pri Ormožu, medtem ko ga pri Ptujju videvam redno. *Borut Štumberger, 62282 Cirkulane 41*

VELIKI SKOVIK *Otus scops* **SCOPS OWL**

Od 10.5. pa do 10.6.1981 sem skoraj vsako noč z balkona svojega stanovanja za Bežigradom v Ljubljani poslušal petje velikega skovika. Petje se je slišalo iz vasi Savlje, in to predvsem med 23. in 24. uro. Po daljšem premoru je pel spet 22.7., 3.8. in 8.8.1981. Do sedaj velikega skovika v Ljubljani nisem slišal peti. *Dare Šere, 61000 Ljubljana, Glinškova ploščad 12*

ČRNA VRANA *Corvus corone* **CARRION CROW**

24.6.1981 sem v Pacinju pri Ptujju opazil med jato 30 sivih vran *Corvus cornix* primerek črne vrane, ki je skupaj s sivimi iskala hrano na polju. Ker sem domneval, da so v jati tudi križanci med sivo in črno vrano sem po daljšem opazovanju opazil tudi primere, ki je imel pikast hrbet in oprsje. Nato sem si še bolj natančno ogledal črno vrano in opazil na trebuhu vrane manjšo neizrazito sivo liso. *Borut Štumberger, 62282 Cirkulane 41*

RUMENA PASTIRICA *Motacilla flava cinereocapilla* **YELLOW WAGTAIL**

Po do sedaj znanih podatkih so rumene pastirice gnezdile na Dojicah na Cerkniskem jezeru (2-3 pari) (Gregori 1979). S kolegom H.Czikelijem in A.Sovincem smo na tem mestu ugotovili množično gnezditve te podvrste rumene pastirice. V večjem številu so tudi gnezdile na predelih, kjer do sedaj niso bile opazovane. Celotnega jezera nismo pregledali, vendar sklepamo, da je na Dojicah in okolici Dol. vasi gnezdilo najmanj 50 parov. Dva gnezda mladičev sem tudi obročkal.

Dare Šere, 61000 Ljubljana, Glinškova ploščad 12

RDEČI KALIN *Carpodacus erythrinus* **SCARLET ROSEFINCH**

S kolegom H.Czikelijem iz Avstrije sem 29.5.1981 na Cerkniskem jezeru opazoval pojočega samca rdečega kalina. Na istem mestu sem s kolegom A.Sovincem imel priliko 14.6.1981 še enkrat opazovati pojočega samca. V bližini sva opazila tudi samico. *Dare Šere, 61000 Ljubljana, Glinškova ploščad 12*

ITALIJANSKI VRABEC *Passer domesticus italie* **ITALIAN SPARROW**

14.6.1981 sva s kolegom A.Sovincem v Dolenji vasi ob Cerkniskem jezeru iz avta opazovala lep odrasel primerek italijanskega vrabca, ki je iskal hrano po tleh in se spreletaval z ene na drugo kopico sena.

Dare Šere, 61000 Ljubljana, Glinškova ploščad 12

M. R. I. lovni program M. R. I. catching programme

1. UVOD

M.R.I. program je dolgoročni lovni program ornitološke centrale Radolfzell. Poteka v letih 1974-1983, izkustveno pa se navezuje na t.i. "peničji program" iz let 1968-1970. V program so zajete tri evropske ornitološke postaje: Mettnau ob Bodenskem jezeru, Reit pri Hamburgu in Illmitz ob Nežiderskem jezeru. Program je dobil ime po začetnicah teh krajev. V vsaki od teh postaj lovijo nepretrgoma od 30. junija (prvi dan 37 - letne pentade) do 6. novembra (zadnji dan 62- letne pentade) v fiksno postavljene mreže. V Mettnau jih stoji 52, v Reitu 22 in v Illmitzu 16, torej skupno 90 mrež v dolžini 620 metrov in površini 1260 m². Dolžina posamezne mreže japonske izdelave je 7 m, višina 2 m. Program je omejen na 37 ptičjih vrst. Letno ujamejo in obdelajo ca. 20.000 primerkov. To delo opravi ekipa približno 50 sodelavcev, od katerih ima polovica potrebno funkcionalno izobrazbo.

2. METODOLOGIJA

Metodologija lova je do skrajnosti standardizirana. Vse mreže so do podrobnosti enako pripravljene, med drugim tudi napete z enako obremenitvijo (10 kp). Lovi se izključno samodejno, brez priganjanja ali magnetofona, ker se le tako lahko doseže standardizacija. Posadka treh mož kontrolira mreže vsako uro od petih do dvaindvajsetih od 25. septembra oz. od šestih do enaindvajsetih od 26. septembra dalje, ob močnem dežju ali visoki vročini (nad 30° C) vsake pol ure. Na poseben listič pripišejo številko žepa in stran mreže, iz katere je bila ptica vzeta. Listič roma s ptico vred v laneno transportno vrečo, podatki pa se pri obdelavi vnesejo v evidenčni obrazec.

3. POPIS

Za popis uporabljajo obrazce v treh barvnih variantah. Bel je namenjen popisu prvič ujetih primerkov, rumen popisu najdb iste postaje v tekoči

sezoni, moder popisu najdb iste postaje iz prejšnjih sezon in najdb primerkov, zaznamovanih na drugih postajah. Ti obrazci imajo namesto 15 enojnih sedem dvojnih vrst, kar omogoča kasnejši vnesek izvirmih podatkov. Tej kategoriji najdenih primerkov dodajajo poleg identifikacijskega še barvni (letno variabilen) obroček z opozorilno funkcijo.

Popisujejo se naslednji podatki (v oklepaju je število kolon): številka obročka (1-7), datum (8-13), ura (14,15), vrsta (16,17), številka mreže (18,19) in žepa (20), stran mreže (21), spol (22), starost (23), mena obličnega perja (24) in letalnih peres (25), dolžina peruti (ali distalnega peresa) (26,28), razlika med vrhom sekundarnih in primarnih peres za izračun indeksa peruti (29-30), teža telesa (31-34), stopnja maščobne založenosti (35), pri trsnicah lega zajede (36-38) in razpon stopala (39-41). Za računalniško obdelavo se popisani podatki prenesajo direktno ali kodirani na luknjano kartico.

4. IZBIRA VRST

V program je vključenih 37 vrst, ki so izbrane po naslednjih merilih:

- proučevana vrsta mora biti selivka (bolj ali manj izrazita),
- pod 1) izbrane selivke se morajo pojavljati v lovišču redno vsako leto v enem izmed treh količinskih razredov: nad 500, nad 100 ali vsaj 10 primerkov na leto;
- vrsta, ki izpolnjuje pod 1. in 2. zahtevane pogoje, mora lovišče ob času njene selitve redno uporabljati kot počivališče ali prehranjevališče. Vrsta, ki to počne le občasno (prileti npr. le na napajališče), ne prihaja v poštev;
- končno ne sme vrsta, ki izpolnjuje vse zgoraj navedene pogoje, lovišča uporabljati za skupna prenočišča (kot npr. škorci, lastovke, pastirice).

Od izbranih 35 vrst jih je 26 do 27 izrazito nočnih selivk in 4 dnevne, takih, ki se selijo podnevi in

ponoči, pa je 6. Več kot polovica (22) je izrazitih selivk. Izbrane so bile naslednje vrste:

kos, modri slavec, plavček, repalščica, siva penica, rakar, kobiličar, kovaček, penica, pogorelček, rumeni vrtnik, kalin, sivi muhar, šmarnica, siva pevka, mlinarček, tamariskovka, črnoglavka, mali slavec, rjavi sra-koper, trstni strnad, trstni cvrčalec, taščica, bičja trstnica, povodna trstnica, cikovt, rdečeglavi kraljiček, pisana penica, lišček, močvirska trstnica, srpična trstnica, čmoglavi muhar, grmovščica, vijeglavka, rume-noglavi kraljiček, stržek, vrbja listnica.

5. NAMEN

Vodstvo M.R.I. programa si je zastavilo naslednje cilje:

1. demografski cilj

Ker so že rezultati peničjega programa opozorili na velik padec pogostnosti nekaterih selivk, je 10-letni program idealna priložnost za preverjanje fluktuacijskega značaja takih in podobnih padcev in študij srednje in dolgoročne populacijske dinamike nasploh. Neznano je tudi populacijski sestoj pojavljajočih se skupin glede na starost in spol. Ugotoviti bi bilo potrebno meje normalnih fluktuacij, oz. kdaj lahko pričnemo govoriti o ogroženosti obravnavane vrste.

2. selitvena problematika

Selitvena problematika je obravnavana s 3 vidikov: prostorski potek selitve, časovni potek selitve (fenologija) in selitvena fiziologija.

S pomočjo biometričnih podatkov naj bi ugotovili populacijsko pripadnost selekih se primerkov posamezne vrste oz. strukturo te pripadnosti znotraj vrste. Ugotovili naj bi tudi stopnjo zvestobe selitveni poti oz. počivališču pri posamezni vrsti. Končno naj bi dobljeni rezultati izboljšali sedanjo predstavo o selitvenih poteh.

Z vidika fenologije je zanimiv potek selitve različnih vrst in populacij tako na enem kot tudi primerjalno na različnih področjih. Glede na starost in spol naj bi proučili tudi odvisnost poteka selitve od vremena in gnezditvenega uspeha.

S fiziološkega vidika je potrebno proučiti spremembe telesne teže med selitvijo pri različnih vrstah in populacijah, v različnih zemljepisnih širinah in v odvisnosti od vremena, prehrabnih virov in mene perja. Proučili naj bi tudi zadrževanje selivk v počivališču z ozirom na stanje mene, potek selitve in maščobno založenost.

3. bioritmika

Ker je selitev tudi bioritmični pojav, naj bi tokrat pri celi vrsti selivk na podlagi celodnevne porazdelitve lovljencev proučili dnevno lokomotorno aktivnost v počivališču. Raziskali naj bi tudi razloge za variacije pri rednem pojavljanju določenega primerka na istem kraju in ob istem času.

4. raziskovanje eko sistema

Z ekološkega vidika naj bi proučili razmerje med različnimi v skupnem počivališču hranečimi se vrstami, pa tudi razmerje med selivkami, živalskim plenom in prehrabnimi rastlinami (prehranjevalna veriga) v lovišču.

5. metodološke raziskave

Pričakovati je dragocen prispevek določanju problematičnih vrst, starosti in spola. Izdelan je tudi standardni program za računalniško obdelavo izbranih podatkov

Iztok Geister

Paberki

Notes of interest

V Kočevju sem 7.7.1981 na Rudniškem jezeru (to je veliko jezero, obdano z močvirnatim svetom, ki je nastalo v opuščnem dnevnem kopu rudnika premoga, ko je jamo zalila talna voda; jezero se povečuje) opazil 2 sivi čaplji *Ardea cinerea*, ki sta letali nad jezerom ali pa lovili v obrežnem močvirnem pasu. Omenjam še, da sem 15.6.81 okoli 6. ure zjutraj opazil 1 sivo čapljo v zg. toku reke Rinže. Čaplja se je splašila in odletela. Kasneje je nisem več videl. 7.7.1981 sem na jezeru opazil tudi rečne galebe *Larus ridibundus*. Dva sta bila odrasla (sivo-belo perje), eden pa je imel mladostno (rjavo-belkasto perje). 8.7.1981 sem na jezeru opazil 2 sivi čaplji in samo 2 galeba (odrasla). Naslednjega dne (9.7.1981) sta bili čaplji zgodaj zjutraj še vedno ob jezeru, galeb pa tistega jutra nisem videl.

Marko Masterl, 61330 Kočevje, Šeškova 1

Prispevek amaterjev v Angliji Contribution of amateurs in England

Vloga angleških amaterjev v ornitologiji ima 200-letno tradicijo. Za prvo organizirano akcijo velja štetje selivk v letih 1880-1890, ki pa ga niso opravili ornitologi, temveč svetilničarji. Tudi štetje sloke v letih 1934-35 so opravili lovci in posestniki. Prvič so amaterski ornitologi nastopili organizirano pri štetju sive čaplje leta 1928 in to štetje, ki mu po trajanju v Evropi ni primere, opravljajo nepretrgoma do današnjih dni. Pri tem so odkrili, da se populacija sivih čapelj po izgubah, ki jih povzročijo hude zime, obnovi šele po 3 do 4 letih.

Leta 1933 je bila ustanovljena britanska zveza za ornitologijo (The British Trust for Ornithology). Podobne organizacije so bile ustanovljene tudi v drugih deželah, toda nikjer ni pod isto streho združena vsa široko razvejena ornitološka dejavnost: zaznamovanje, štetje, gnezditvena in golitvena problematika. Zveza šteje danes približno 7500 članov. Razen s članarino se financira predvsem s pogodbenim delom za Svet za varstvo narave (ki ima očitno drugačno vlogo in zavest kot podobni organi pri nas). Prejema pa tudi državno finančno podporo.

Med amaterje pa ne smemo šteti le anonimne sodelavce različnih programov širom po deželi, temveč tudi nekaj vodilnih strokovnjakov. Eden najbolj znanih angleških ornitologov, pisec številnih nadvse popularnih knjig, pred leti umrl dr. Lack je bil tudi amater.

Zveza organizirano deluje na naslednjih področjih:

1. študije prebivališč in porazdelitve

Tovrstne raziskave so omejene na ugotavljanje prisotnosti vrst, ugotavlja pa se tudi njihova številčnost. Pripravljajo se predvsem za vrste, za katere se domneva, da se njihov areal bodisi oži, bodisi širi. Če so spremembe posebno nagle, se po določenem obdobju opazovanje ponovi (monitoring). Največja takšna splošna akcija je bil ornitološki atlas, izveden v letih 1968-1972, v katerem je sodelovalo nad 10.000 opazovalcev.

Opravljeno in objavljeno delo je osnova mnogim bodočim študijam.

2. štetje

Štetje se lahko opravlja na celotnem ali le na izbranem prostoru opazovane vrste. Tako je bila organizirana posebna skupina za štetje morskih ptic na njihovih gnezdiščih. Morske ptice so primerne za štetje, ker so velike in gnezdiijo v naselkih, toda gnezdišča so običajno zelo strme skale ali pa imajo gnezda v zemeljskih rovih, tako da je tudi to štetje povezano s številnimi težavami. Rezultati tega štetja so bili objavljeni v posebni knjigi z naslovom Operation Seafarer. Od leta 1969 poteka podobno štetje na morskih obalah in plitvinah v sodelovanju z ustreznimi naravovarstvenimi telesi. S splošnim štetjem so pričeli leta 1961. Delo so vzpodbudile alarmantne novice o hitrem propadanju populacije sokola selca in skobca zaradi zastrupljanja s kemičnimi snovmi. Uporabili so kartirno metodo, po kateri kartirajo gnezditvena območja posameznega para

3. vpliv človeka

Različne organizacije večkrat organizirajo štetje mrtvih ptic, ki jih najdejo na cestah, pod daljnovodi ali na morski obali (onesnaženje z nafto). Amaterji so odigrali pomembno vlogo pri zbiranju podatkov o pticah, ki so postale žrtve s kloriranim ogljikovim vodikom "zaščitenega" žitnega zrnja.

4. gnezditvena biologija

Izpolnjevanje gnezditvenih obrazcev je način, s katerim amaterski ornitologi največ pripomorejo k poznavanju gnezditvene ornitologije. Popisovanje gnezd so prvič organizirali leta 1939 in danes se zbere v združenju vsako leto nad 25.000 kartic približno 500 sodelavcev. Amaterji zbirajo detaljne podatke o gnezditvenem biotopu in gnezdišču, o trajanju gnezdenja, o velikosti legla in zalege in o gnezditvenem uspehu.

5. biometrija

Razen dolžinskih mer in teže popisuje tudi stanje mene. Mene ne popisujejo le obročkvalci, temveč tudi sodelavci ki lovijo samo z namenom proučevanja

mene. Letno zberejo približno 4000 popisov mene. Organizatorja zanima zlasti razmerje med meno in gnezditvijo na eni in meno ter selitvijo na drugi strani. Z merjenjem dolžine peruti ugotavljajo pripadnost populacij, z merjenjem teže pa letni fiziološki cikel in telesno kondicijo med selitvijo.

Tako kot Nemci tudi Angleži poudarjajo prihranek, ki ga s svojim delom ustvarjajo amaterji. Stroškovno

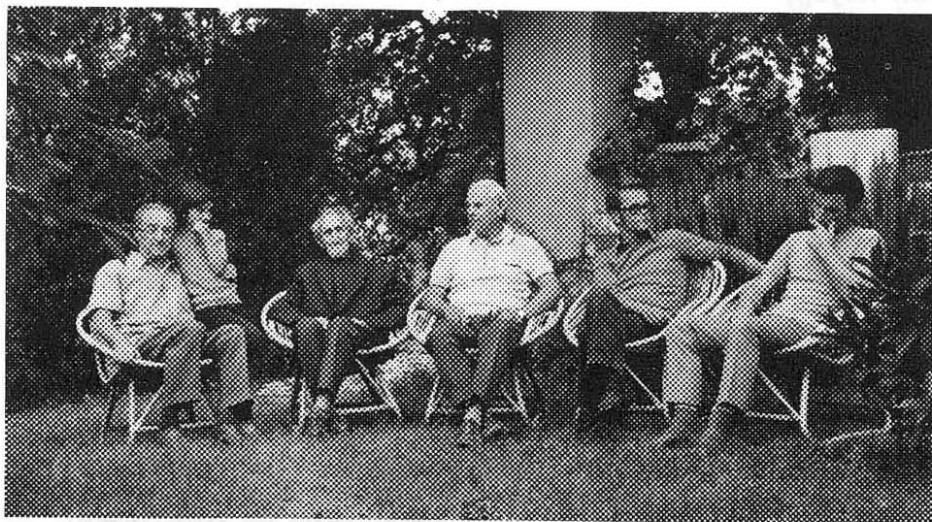
gledano bi vse to delo, ki ga opravljajo amaterji, profesionalno ne bilo mogoče opraviti. Opozarjajo pa, da morajo biti projekti, namenjeni amaterjem, skrbno načrtovani in vodeni z jasnimi navodili. Kajpak ne pozabljajo na vrednost povratnih informacij, ki so amaterju najljubša nagrada.

Iztok Geister, 64202 Naklo 246

V spomin dr. Alešu Beblerju In memory of Dr Aleš Bebler

Malokdo ve, da je ime pokojnega dr. Aleša Beblerja povezano z razvojem slovenske ornitologije in to ne samo kot varuha ptic, temveč tudi kot iniciatorja pri združevanju slovenskih ornitologov. Dr. Bebler je 27. avgusta 1973 v svoji počitniški hišici v Ankaranu organiziral posvet o varstvu ptic in že takrat smo ugotovili nujnost organiziranega delovanja v obliki društva. Takrat smo, sedeč pod starim košatim hrastom, občutili kako dr. Bebler ljubi naravo in še posebno ptice. "Narava me je zmeraj klicala. Njen glas sem slišal tudi takrat, ko so bili drugi glasovi bolj kričeči"... To misel iz njegove knjige smo takrat prvič slišali. Toda Bebler ne samo, da je ljubil ptice, tudi poznal jih je. "Tale hrast obiskuje poleti 28 vrst ptic iz bližnjih vrtov, 5 vrst pa na njem gnezdi" je dejal in jih naštel po imenih kot ornitolog. Za vse nas, dr. Beblerjeve goste je bil to dan drugovanja z izrednim človekom, svobodomislecem po duhu, a borcem, diplomatom in politikom po poklicu. Njegova dejavnost pri varstvu narave v vlogi predsednika Zveznega sveta za varstvo okolja je zahtevala polno mero diplomatskega takta in izkušenj pri reševanju neizogibnega spopada med varuhi in roparji narave, ki smo mu v naši socialistični samoupravni družbi na žalost še vedno priča. Na ustanovnem občnem zboru Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije je bil dr. Aleš Bebler izbran za častnega člana. Slava in hvala mu!

dr. Sergerj Matvejev, 61000 Ljubljana, Milčinskega 14

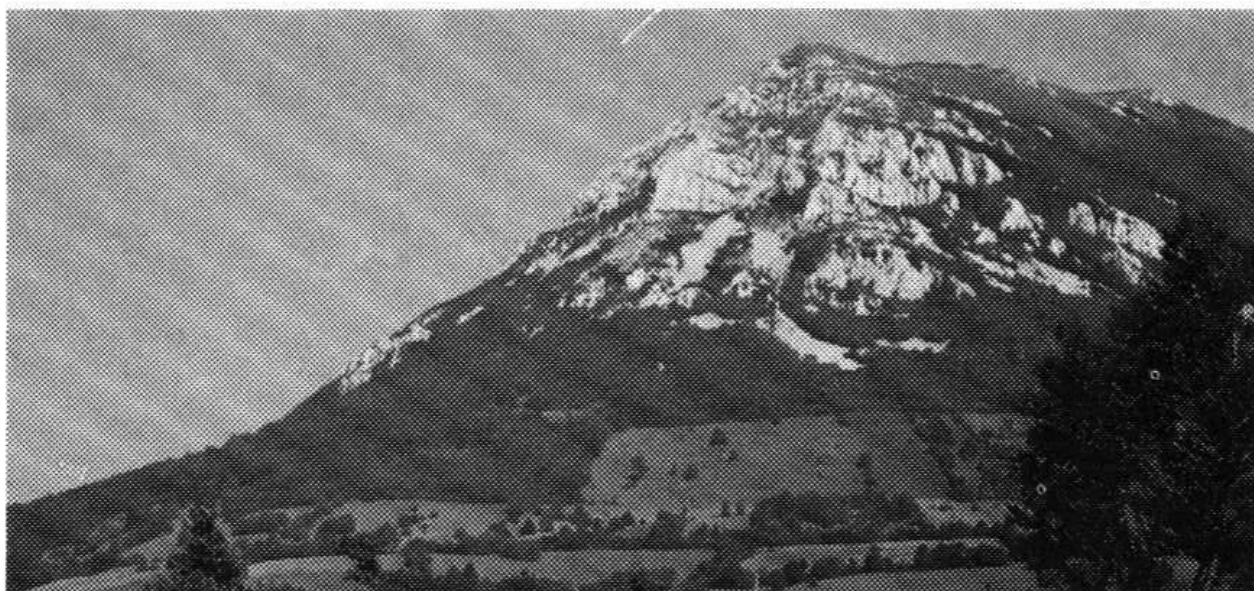

17. Ankaran, 27.8.1973, od leve proti desni (left to right): dr. Aleš Bebler, Božidar Ponebšek, dr. Sergej Matvejev, Miha Adamič, Ivo Božič

Društveni izlet na Nanos Trip of the Society of Nanos

6.6.1981 smo imeli ornitološki izlet na Nanos, ki pa se ga je udeležilo samo devet članov. Zaradi slabega vremena nas je na vrh prišlo samo pet. Izlet smo ponovili naslednjo soboto, tokrat je bilo slabo vreme samo zjutraj in na vrh nas je prišlo šest. V obeh dnevih smo v tem kvadrantu opazili in skartirali 54 vrst ptičev. Kot zanimivost bi omenil gmovščico *Phy.sibilatrix*, belobrado penico *Sylvia cantillans* in škrjančarja *Falco subbuteo*. Na travniku, poraščenim z različnim gmovjem, pod pogorjem Nanosa pa smo imeli priliko prvič opazovati na tako majhnem prostoru pet različnih vrst strnadov, in to: rumenega, plotnega, skalnega, vrtnega in velikega strnada. Našli smo tudi dve gnezdi repnika in poljskega škrjanca. Za tako skromno udeležbo je bilo prav gotovo krivo vreme (prijav je bilo več), vendar smo bili vsi ornitologi planinci zadovoljni s ptičjim življenjem na tem predelu kakor tudi s samo turo na Nanos. Takih in podobnih izletov si še želimo.

Dare Šere

18. Pogled na Nanos (D.Šere)
18. view of the Nanos (D.Šere)

Iz vsebine prihodnjih števil *ACROCEPHALUSA*

- Potrjena gnezditvev male čigre *Sterna albifrons* v Sloveniji
- Izbruh velikega slavca *Luscinia luscinia* na preletu jeseni 1981
- Veliki klinkač *Aquila clanga* - nova gnezdilka v Sloveniji
- Poročilo o ulovu in obročkanju ptičev v SRS v letu 1980 in v letih 1927-80
- Rezultati kartiranja v letu 1981
- Zimski ornitološki atlas
- Pojavljanje azijskih in ameriških pobrežnikov v Evropi
- Ornitološki izlet v Kopački rit
- Ptičji vrt na robu mesta

VSEBINA		CONTENTS
usmerjeni ornitološki program	17	ornithological programme
raziskovalni projekt: selitev ptic na ozemlju Slovenije	20	research project: migration of birds in Slovenia
skrivnostna fotografija	22	mystery photograph
italijanski vrabec <i>Passer domesticus italiae</i> v Sloveniji	23	Italian Sparrow <i>Passer domesticus italiae</i> in Slovenia
razširjenost in pojavljanje čopastega ponirka <i>Podiceps cristatus</i> v Slovenskih goricah in na Ptujskem polju	29	distribution and phanology of Great crested Grebe <i>Podiceps cristatus</i> in the Slovenian Gorice and on the plain of Ptuj
gnezditve pribe <i>Vanellus vanellus</i> na Sorškem polju	36	Breeding of Lapwing <i>Vanellus vanellus</i> in the Sorško plain
brškinka <i>Cisticola juncidis</i> gnezdi tudi v Dalmaciji	37	Fan-tailed warbler <i>Cisticola juncidis</i> breeds also in Dalmatia
pojavljanje sive podvrste vrbje listnice <i>Phylloscopus collybita</i> v Sloveniji	38	occurrence of the grey race of Chiffchaff <i>Phylloscopus collybita</i> in Slovenia
nove knjige: the frontiers of bird identification	39	new books: the frontiers of bird identification
redke vrste: črna štorklja, prilivka, kostanjevka, ribji orel, rdečenoga postovka, mali galeb, črnogrli ponirek, mali muhar, črnoglavi muhar, tamariskova trstnica	42	rare species: Black Stork, Stone Curlew, Ferruginous Duck, Osprey, Red-footed Falcon, Little Gull, Black-necked Grebe, Red-breasted Flycatcher, Pied Flycatcher, Moustached Warbler
iz ornitološke beležnice: bela štorklja, srebrni galeb, veliki skovik, črna vrana, rumena pastirica, rdeči kalin, italijanski vrabec	44	from ornithological notebook: White Stork, Herrinh Gull, Scops Owl, Carrion Crow, Yellow Wag-tail, Scarlet Rosefinch, Italian Sparrow
M.R.I. lovni program	45	M.R.I. cathing programme
paberki: siva čaplja, rečni galeb	46	notes of interest: Grey Heron, Black-headed Gull
prispevek amaterjev v Angliji	47	contribution of amateurs in England
v spmin dr. Alešu Beblerju	48	in memory of Dr Aleš Bebler
društveni izlet na Nanos		trip of the society of Nanos